

Fig. 1. Kirken i landskabet set fra sydøst. Foto Anders C. Christensen 2014. – *The church in the landscape, seen from the south east.*

ASP KIRKE

HJERM HERRED

Kirken (»aspæ«)¹ er tidligst nævnt i Ribe Oldemoder med en taksation på 4 skilling sølv, herredets middelansættelse.² I tidsrummet fra 1478 til 1510 er omtalt jord og ejendomme tilhørende kirken.³ 1524–26 betalte kirken 10 mark til landehjælpen, dvs. et beløb, der udgjorde det dobbelte af afgiften fra Sir (5 mark), men var noget mindre end den tilsvarende fra Navr Kirke (jf. s. 2447 og 2401).⁴

1699 udlagde Kronen kirken med kaldsret til Kirstine Bille, enke efter Otto Skeel (1633–95) til Vallø, idet beløbet afkortedes af hendes salig mands resterende løn som gehejmeråd.⁵ Samme år valgte hun dog at videresælge kirken til Christen (de) Linde den ældre (1626–1706) til Volstrup;⁶ denne havde samme år overtaget sognets hovedgård, Lindtorp. Kirken havde herefter ejerfællesskab

med Lindtorp frem til 1806, da boet efter kaptajn Hans Henrik von Wittersheim (†1804) ved auktion solgte kirken til sognemændene.⁷ Kaldsretten var dog allerede 1796 blevet overdraget til kongen.⁸ Kirken overgik først 1959 til *selveje* som en af de sidste i amtet.⁹

Sognet udgjorde oprindeligt et selvstændigt pastorat, idet præsten dog 1634 'for kaldets ringheds skyld' oppebar Kronen og kirkens andel af korntienden,¹⁰ indtil det 1687 blev *anneks* til Ølby og Fovsing (s. 2267, 2315).

Sagn. I forbindelse med kirkens opførelse udspillede der sig en kappestrid mellem to bjergmænd, som havde påtaget sig at bygge henholdsvis Rom (s. 768) og Asp kirker. I ærgrelse over, at Rom Kirke blev først færdig, kastede Asp Kirkes bygmester en stor sten efter kirketårnet i Rom.¹¹

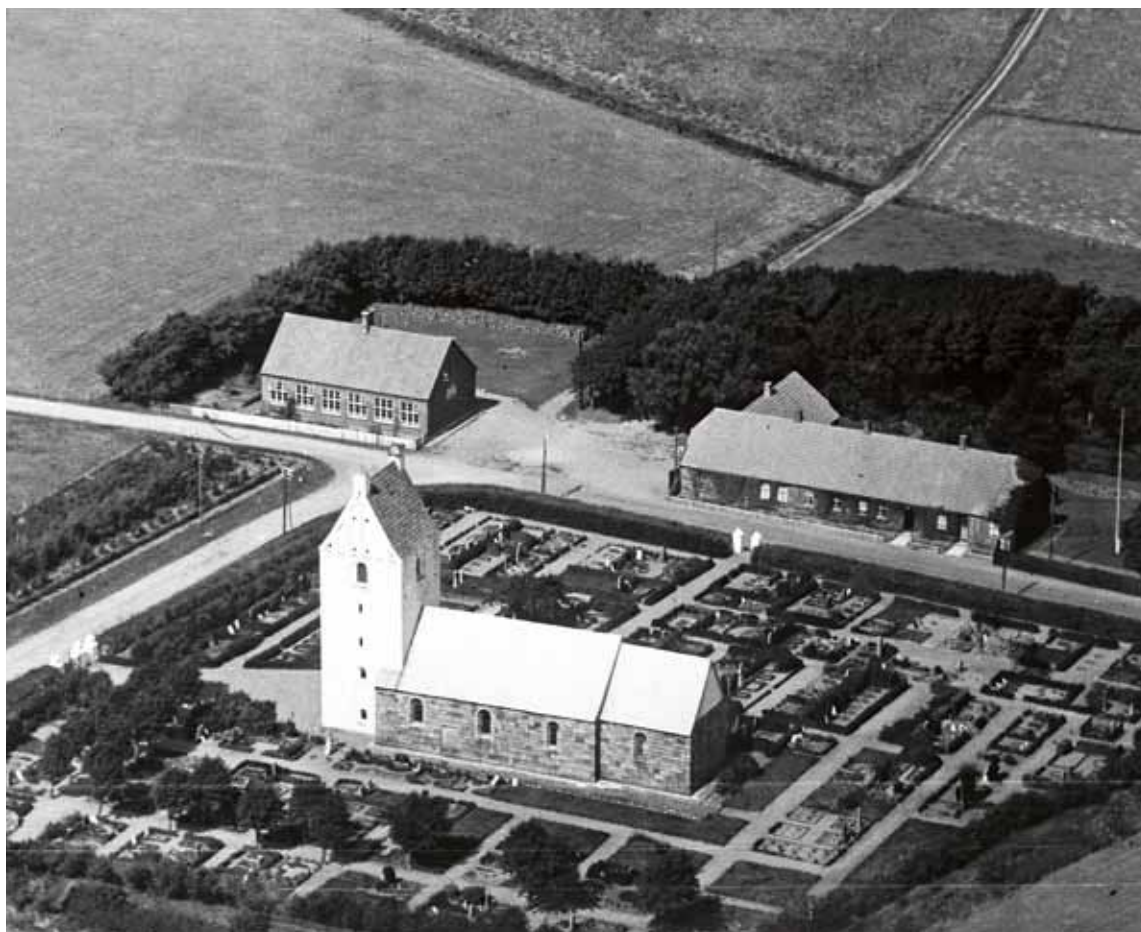

Fig. 2. Luftfotografi af kirken set fra sydøst. Foto Sylvest Jensen 1947. KglBibl. – *Aerial photograph of the church seen from the south east.*

Kirken ligger på den nordvendte skråning af sognets højeste punkt, hvis tilhørende højdedrag danner overgang til den flade hedeslette i sognets sydvestlige del, og til Skodborg Herred mod vest. Mod øst og nord omgives kirken nu af landsbyen, der opstod og voksede i løbet af forrige århundrede, idet kirken oprindeligt lå ensomt i landskabet; nærmeste nabo var den gamle $\ddot{u}$ præstegård på højdedragets sydskråning (jf. fig. 3), og i 1800-tallet tillige $\ddot{u}$ skolen på Bækvejs nordside.

Kirkegårdens hegn og indgange. Kirkegårdens afgrænsning har ikke ændret sig synderligt siden udarbejdelsen af de ældste matrikelkort (jf. fig. 3) og afspejler muligvis de oprindelige forhold. En *planering* af kirkegården, særlig den nordre side, ønskedes udført 1872.¹² De nuværende hegn ud-

gøres af jorddiger med stensatte sider, mens toppen er dækket af græstørv. Mod øst er den nordlige del af diget supplerende beplantet med en hæk af paradisæbler,¹³ mens norddiget krones af lærk i den østlige del og avnbøg mod vest. Længs vestrugens inderside blev 2014 fældet et læbælte af røn, der nu er erstattet af en hæk af surbærbu-ske og egetræer.

Af de tre indgange til kirkegården er køreporten ud for tårnets vestdør den primære; de murrede og hvidtede piller, der afdækkes af trinpyramider i lighed med andre af egnens kirker, er i sin oprindelige form formentlig fra 1800-tallets midte (jf. f.eks. Ramme, Trans og Handbjerg, s. 1591, 1679 og 1943), idet indgangen afløste en mulig middelalderlig $\ddot{u}$ portal (jf. ndf.). Indgangen

bestod 1862 af tre piller.¹² Den nordre indgang består af murede og hvidskurede piller med cementafdækning og har i nuværende udformning forlæg fra 1800-tallet.¹² Den søndre blev etableret 1972, hvor en materiale- og parkeringsplads kort forinden var anlagt på et tilstødende, tilkøbt areal. Alle indgangene har galvaniserede jerntremmelåger.¹⁴ †*Hegn*. I modsætning til de nuværende forhold var hegnene i ældre tid tilsyneladende kun ensidigt stenkledte, idet indersiderne 1862 for 'størstedelens' vedkommende kun var af jord. Reparationer af digernes stensætning blev ofte foretaget, første gang nævnt 1608-09, hvor alle digerne blev oplagt.¹⁵ I de følgende årtier repareredes digerne adskillige gange, 1625 tillige med supplerende tørvelægning. 1765 var digerne så misligholdt, at kreaturerne frit kunne gå ind på kirkegården.¹⁶ †*Indgange*. En 'port' er omtalt i Christian VII's bevilling til nedrivning af tårnet (jf. s. 2362), idet klokken foresloges nyophængt her eller i en til formålet opført †*klokketabel*(?). Denne port kunne stamme fra 1624, hvor en murermester 'satte grund' under stetterne i nord og syd samt under 'porten', der må formodes at have været kirkegårdens hovedindgang i vest. Til indgangene blev fremstillet egetræslåger, der repareredes flere gange i de følgende år, og i samme omgang blev de gamle (træ)stetter 'opbrændt at smelte bly med' (jf. s. 2368).¹⁵ I 1700-årenes sidste årtier påtaltes flere mangler ved kirkegårdens indgange, og 1805 var port og låger 'ganske nedrevne'.¹⁷

Bygninger på og ved kirkegården.¹⁸ I kirkegårdens sydvesthjørne er o. 1966 opført et kombineret *ligkapel* og *graverhus* (arkitekt H. Møller Nielsen, Struer),¹² der 1994 blev udbygget mod syd (arkitekt Svend Aage Jensen, Lemvig). Ombygningen omfattede tillige udskiftning af bygningens eternitskifertag, der erstattedes af vingetegl.¹⁹ Pladsen var tidligere optaget af et indelukket område til affald, og nord herfor kirkegårdens lapidarium, der nu er flyttet til sydøsthjørnet. Stendiget omkring den tidligere affaldsplads er delvist bibeholdt. På materialepladsen syd for kirkegården blev o. 1979 opført redskabsskure af trykimprægnerede fyrretræsbrædder. †*Bygninger ved kirkegården*. En †*kirkestald* ved kirkegårdens

sydvesthjørne til beboerne i Linde blev opført 1914.²⁰

Beplantning. De gængse, stedsegrønne hække på kirkegården er suppleret med enkelte sjældnere træsorter såsom en hængeask i den søndre del og en balsampoppel øst for ligkapellet, hvor også er en kristtornhæk. †*Beplantning*. Kirkegården var ved overgangen til det 20. århundrede og endnu i tiden efter tårnets opførelse 1919 (jf. s. 2363) i nogen grad græsdækket, om end en hæk opdelt parcellering var påbegyndt (jf. fig. 21-22); denne fuldendtes ved en regulering 1934-35. Før tårnets opførelse, hvor adgangen til kirken endnu var henlagt til våbenhuset, var stien hertil flankeret af tætstillede graner (jf. fig. 61).

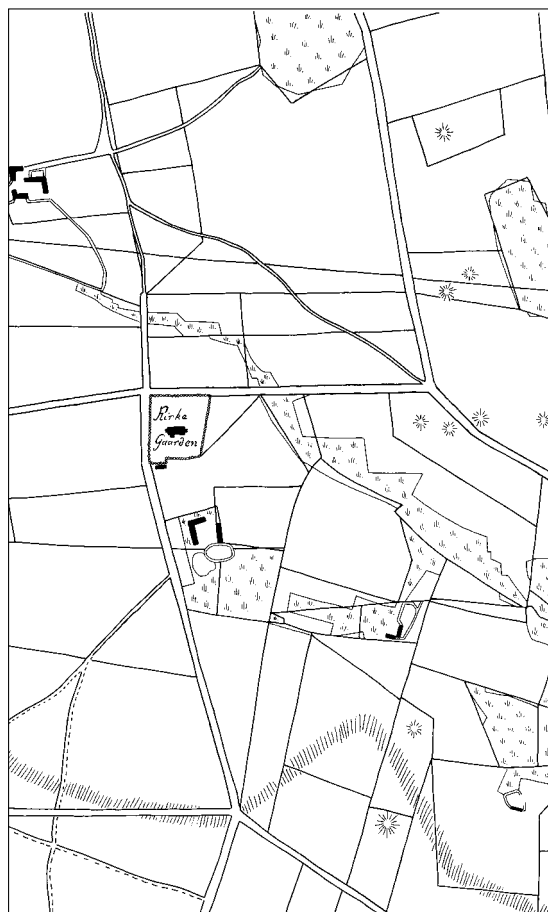

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Øst for kirken ses en række oldtidshøje. Målt 1797 af Carl Wesenberg. Tegnet af Freerk Oldenburger 2016. — Cadastral map. East of the church, a row of ancient burial mounds.

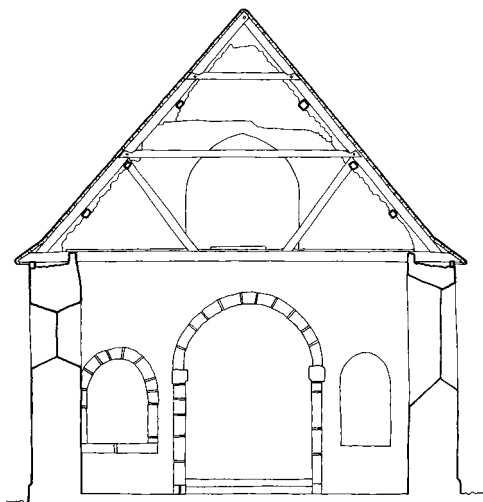

Fig. 4. Tværnit gennem skibet set mod øst. 1:150. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2014. – *Cross-section through nave looking east.*

BYGNING

Kirken består af romansk kor og skib, hvortil i senmiddelalderen er føjet et våbenhus på nordsiden. Et formentlig middelalderligt tårn blev nedrevet 1810, mens det nuværende tårn er fra 1919. Kirken er orienteret solret.

Udlægningsprincippet for *kvaderstenskirken* kan ikke fastslås, idet skibets vestgavl helt blev nedtaget med tårnets opførelse 1919 (s. 2363). Det i forhold til skibet smallere kor i øst har kvadratisk planform,

og bygningen er afsat med rette vinkler. Skibet er omtrent et halvt skifte højere end koret.

Materiale og teknik. Murene, der indvendig er af rå og pudsede marksten, er udvendig beklædt med veltildannede granitkvadre i homogene, lige gennemløbende skifter. Disse udgår fra en sokkel med let hulet *skråkant* (s. 1728, fig. 34). Over korets nordvindue er tillige anvendt to mindre jernalkvadre. Kvaderbeklædningen har været omsat mange gange, hvilket bl.a. fremgår af *Synsprot.* og de bevarede regnskaber, og skyldes hovedsagelig kirkens placering på den fugtige, nordvendte skråning (jf. s. 2364). 1893 og 1897 blev alle facadesten på kirkens nord- og sydsider omsat, og senest var 1978 hele korets østgavl nedtaget (fig. 59). Over våbenhusets loft, hvor facaden siden middelalderen har stået beskyttet, kan dog endnu ses en mindre, uomsat sektion af kvadermurværket. Her er de oprindelige knasfuger bevaret, og spor af flere kalklag er tydelige (jf. fig. 58, s. 2369). De to bygningsdele er ikke i forbandt, og det må derfor overvejes, om kor og skib er opført i hver sin *byggefase*(?). Spørgsmålet kan dog vanskeligt afklares jf. de mange omsætninger af kvadrene. Materialet omfatter flere sten af betydelig størrelse, idet en sokkelsten på korets østgavl måler 178 cm, mens længden på norddørens monolit-overligger overstiger to m (jf. ndf., fig. 58).

På skibets sydmur, i 2. skifte over soklen, er en *billedkvader* med et ansigt i lavt relief (fig. 10);

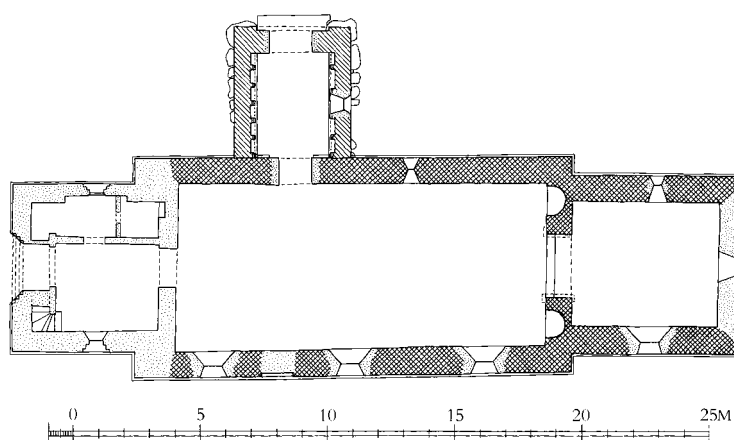

Fig. 5. Plan. 1:300. Målt af Leopold Teschl 1969, suppleret og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – *Plan.*

Fig. 6. Ydre set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – Exterior seen from the south east.

yderligere to lidt mindre ansigter (15×14 cm) i højere relief ses indvendig omkring skibets nordvindue. Her var der if. Eigil Rothes beskrivelse²¹ et tredje *†mandshoved*, der nu er borthugget (fig. 8-9, 60, jf. s. 2370).²²

På enkelte kvadre er *stenhuggermærker* bevaret i form af små, rektangulære felter (skibets sydside, 8. skifte over soklen (fig. 57), skibets nordside, 3. skifte over soklen, korets nordside, 7. skifte over soklen samt på norddørens monolitoverligger, fig. 58). Et langt større mærke (28×28 cm) på korets sydside (2. skifte over soklen) har en uregelmæssig bund, hvorved feltet snarere skal tolkes som en camouflering af en beskadigelse af stenen.

Døre og vinduer. Af kirkens to oprindelige døre i skibets vestende er kun den nordre endnu i brug, om end indgangen en tid var blændet (jf. s. 2361). Åbningen, der blev udvidet på et tidspunkt før 1890,²³ er kalket og består af hjørnehugne kvadre, hvorover retkantet monolitoverligger, ganske som flertallet af egnens romanske

kirkedøre. Den lange overligger (fig. 58), der nu ses fra våbenhusets loft, måler 213×32 cm og har langs overkanten ét, muligvis to stenhuggermærker (jf. ovf.).

Den med kvadre blændede syddør, der 1890 blot erkendtes som en tre skifter høj lodfuge,²³ er genetableret som en 10 cm dyb niche med karme af hjørnehugne kvadre og retkantet monolitoverligger (fig. 14).²⁴ Den underliggende skråkantsokkel har groft tildannet flade og har altså ikke fungeret som trædesten i den oprindelige portal. Døren blev tilsyneladende tilmuret 1605, hvor en muremester brugte fire læs sten og to dage til arbejdet.²⁵

Kirken har på nordsiden af hhv. kor og skib bevaret i alt to oprindelige, rundbuede vinduer (fig. 11-13). Korvinduet har særskilt, retkantet sålbænk, hvorover tre skifter smigsten. Den kraftige og falsede monolitoverligger bryder murværkets skiftegang. Vinduets udvendige mål er 135×65 cm, de indvendige 153×77 cm.

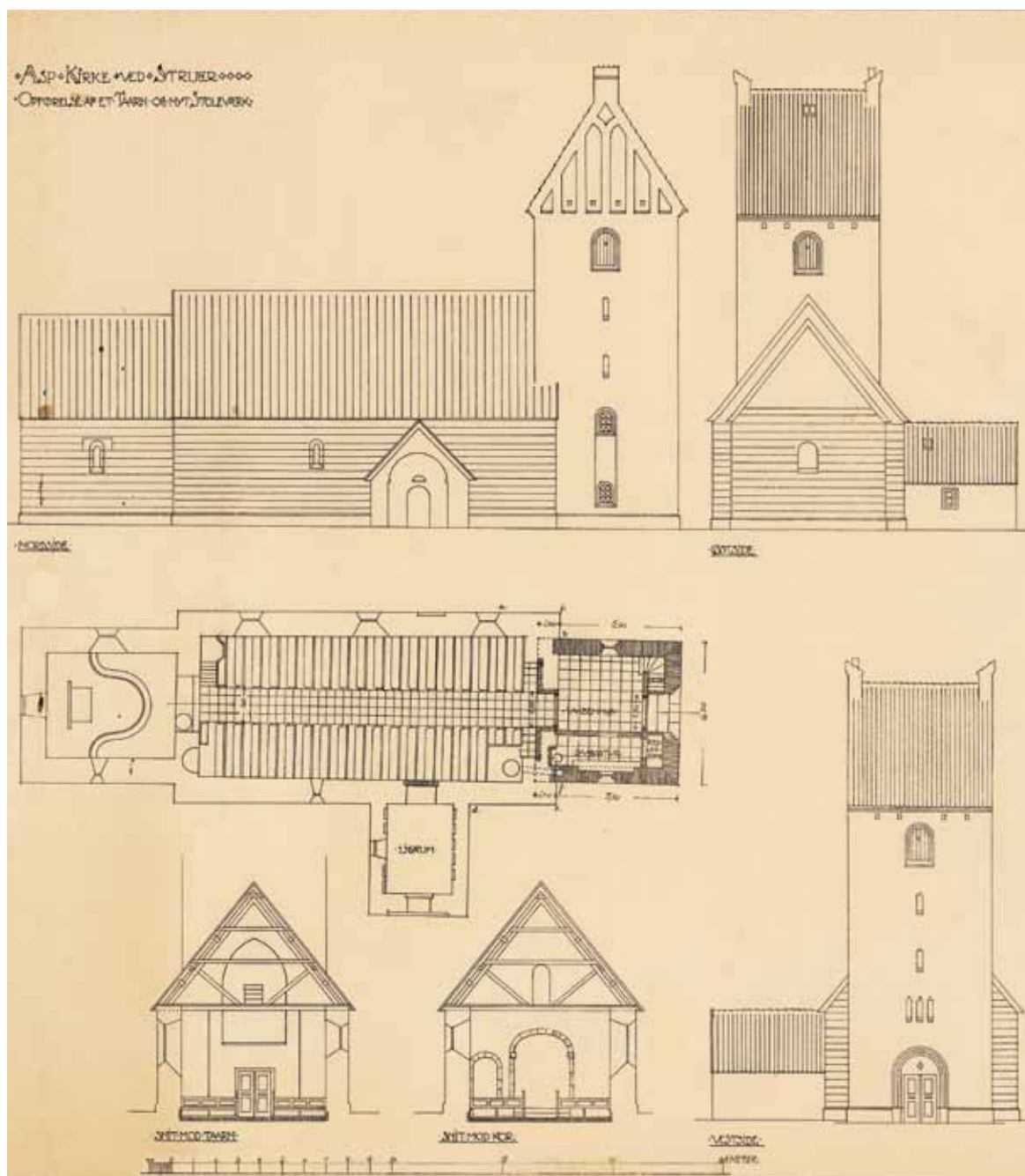

Fig. 7a. Plan, snit og facader. 1:300. Målt og tegnet af Hans Arentoft 1919. I Struer Museum. – *Plan, section and facades.*

Skibets nordvindue, der muligvis er eneste op-
rindelige lyskilde i dette murafrsnit, måler udven-
dig 125×65 cm, indvendig 129×65 cm; åbning-
en er placeret ét skifte højere end korvinduet.
Mod det ydre er vinduet opbygget dels af falsede

kvadre, herunder monolitoverliggeren, dels af
høje kvadre, der bryder murværkets skiftegang.
Vinduet har ingen særskilt sålbænk, idet bunden
udgøres af murværkets sjette skifte over soklen. I
det indre er den mod åbningen rundbuede over-

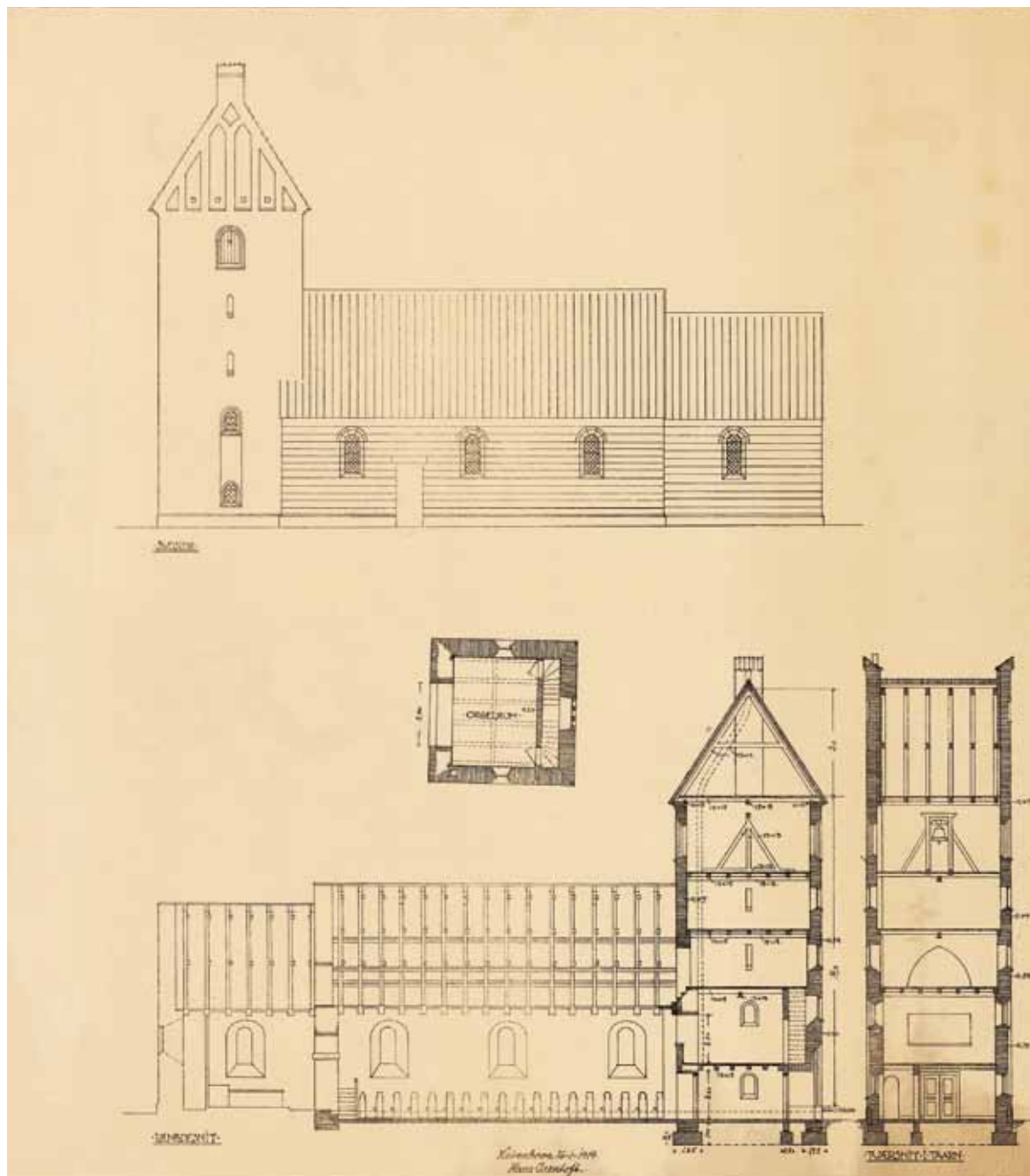

Fig. 7b. Plan, snit og facader. 1:300. Målt og tegnet af Hans Arentoft 1919. I Struer Museum. – *Plan, section and facades.*

ligger sammensat af to sten (jf. fig. 60), hvorpå langs buen tilsyneladende er udhugget en rille (fig. 12).²⁶ Den sammensatte overligger prydes af to ansigter i relief (jf. ovf.), der modsat vinduets øvrige elementer ikke er kalkede,²⁷ og som

oprindelig var suppleret af et tredje ansigt over buens toppunkt.²¹

Indre. Kor og skib er begge fladloftede, og førstnævnte ligger to trin højere end skibet. Bygningsafsnittene adskilles af en kvadersat og rund-

Fig. 8-9. Mandshoveder over skibets nordvindue (s. 2356, jf. fig. 12). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Male heads above the north window of the nave (cf. fig. 12).*

buget *korbu*, hvis vederlag er markeret ved et rektantet kragbånd med en nedre skråkant (s. 1726, fig. 8). Buen er omsat efter 1890, hvor den havde mistet 'en del af sin oprindelige form' som følge af forskydninger af stikstenene.²⁸ Triumfbuens bredde svarer omtrent til en tredjedel af skibets samlede bredde, idet den dog kan være en smule udvidet ved føromtalt omsætning. På hver side af buen er ligeledes rundbuede og kvadersatte *sidealternicher*, hvoraf den søndre en tid var tilmuret. Den blev genåbnet ved kirkens restaurering 1973 (jf. s. 2367), idet den formentlig blev blændet som følge af prædikestolens installering (s. 2385). Nichens vanger og bund står nu kalkede.²⁹ Loftet renoveredes 1631 med otte dusin planker, og herefter optræder flere mindre udbedringer;³⁰ 1862 var næsten alle bjælker og brædder således af fyrretræ.¹²

Fig. 10. Billedkvader på skibets sydmur (s. 2356). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Decorated ashlar on the south wall of the nave.*

Fig. 11-12. Skibets nordvindue (s. 2357). 11. Ydre. Foto Anders C. Christensen 2016. 12. Indre. Foto Arnold Mikelsen 2014. – North window of nave. 11. Exterior. 12. Interior.

Taggavle. Korets østre gavltrekanter er ombygget med nye, røde teglsten i normalformat (jf. fig. 59), hvilket skete før 1890.²³ Mellem korets og skibets loft er opført en bred, spidsbuet åbning af tegl i munkestensformat, mens dele af den oprindelige gavl af rå kamp er bevaret syd og nord herfor. Åbningen blev formentlig indsat 1906, hvor en åbning mellem lofterne på de to bygningsafsnit ønskedes indrettet.¹²

Senmiddelalderlige tilføjelser. Kirkens oprindelige våbenhus ud for skibets norddør (fig. 17), der formentlig daterer sig til 1400-tallets tredje fjerdedel (jf. ndf.), anvendes siden 1974 til venteværelse ved dåbshandlinger osv. Ved tårnets opførelse 1919 blev døren til skibet blændet og rummet anvendt til redskabsrum.

Bygningen er opført af røde tegl i munkestensformat over et fundament af granitsten, der især under hjørnerne antager ganske store dimensio-

ner. Murværket blev 1971 udbedret.¹² Indgangs-partiet indrammes af en rundbuet blænding, hvis halvtstensstik hviler på en udkragende teglstens-konsol; udformningen følger sig dermed til adskillige lignende facadeblændinger på andre af egnens våbenhuse (f.eks. Nørre Nisum, Måbjerg, Hjerm og Navr, s. 644, 1740, 2011 og 2407). Sidstnævnte eksempel er dendrokronologisk dateret til o. 1460-70, hvilket må formodes nogenlunde at stemme overens med opførelsestidspunktet i Asp. Den fladbuede dør er udvidet i nyere tid, hvor også korsblændingen i gavlfeltet er indsat; på ældre fotografier ses rester af det oprindelige, rundbuede(?) spejl, hvori formentlig har været en fladbuet døråbning (jf. fig. 16). Rummets fladloftede indre, der får lys gennem et retkantet vindue fra 1863 i østmuren,¹² er karakteriseret ved flankemurenes nicher (fig. 19), som ligeledes finder flere parallel-ler i området (f.eks. Måbjerg, Gimsing og Vejrum,

Fig. 13. Korets nordvinduer (s. 2357). Foto Anders C. Christensen 2016. – *North windows of chancel.*

s. 1740, 2122 og 2188). Bedst bevaret er vestmurens seks nicher, mens de tilsvarende i østmuren til en vis grad er omarbejdede (jf. vinduet i øst). Nichernes bund ligger 60 cm over det nuværende gulv og er 112×50×25 cm. De adskilles af en halvtstens bred pille med nedre affasning og overdækkes af en falsgesims. Våbenhusets gavltrekant, der er nedskåret, har formodentlig haft †*kamtakker*(?), og i den kampestensatte og gradvist tilbagetrukne bagmur ses en blændet, rektangulær glug (30×20 cm) under buens toppunkt (fig. 18).

†*Senmiddelalderlige tilføjelser*. Et formentlig senmiddelalderligt †*tårn* ved skibets vestgavl blev efter kongelig bevilling af 1807 nedrevet 1810. I årene op til nedrivningen holdtes ekstraordinære syn over det stærkt nedbrudte bygningsafsnit, der var truet af akut sammenstyrtning.³¹ Efterretninger om udformningen er få og kendes hoved-

sagelig fra de talrige regnskabsposter, der vidner om bygningsdelens dårlige forfatning, indtil nedrivningen endelig blev effektueret. Der var tale om en af teglsten opført tilbygning i et ukendt antal stokværk, hvis overhvalvede³² tårnrum stod i forbindelse med skibet ved en spidsbuet arkade; denne stod indtil tårnets opførelse som en blænding i bagmuren i skibets vestgavl.²³ Trekantgavlene var kronet af kamtakker, hvoraf seks blev repareret 1639¹⁵ og yderligere tre 1678.³³ De hyppige reparationer, der er særligt specificeret for 1600-tallets vedkommende, omfattede murværksudbedringer, bjælkeudskiftninger og tagværksfornyelser. Materialerne blev hentet forskellige steder, bl.a. i Bækmark og en enkelt gang i Løver Syssel. Særligt presserende var reparationen 1639, hvor der måtte lånes penge fra Stadil Kirke, og hvor en række lokale beboere, smede og tømrere trådte til med gratis arbejdskraft. Resultatet

Fig. 14. Skibets blændede syddør (s. 2357). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Bricked-up south door of nave.*

Fig. 15. Ydre set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Exterior seen from the north.*

var udbedringer af alt murværk samt bjælkelag og spær. 1673 måtte kirkerne i Hee, Stadil, Gammelsohn, Sahl og andre efter domprovstens ordre atter låne kirken penge til nye tårnreparationer, der strakte sig helt til 1675. Tusindvis af mursten, træværk og jern til ankre blev indkøbt.³³ Muligvis, trods alle anstrengelserne, har det alligevel været nødvendigt at skære tårnet ned; i hvert fald lyder skudsmålet 1766 'lavt tårn, teglhængt',³⁴ og 1862 er det anført, at tårnet tidligere blev gjort syv alen lavere pga. dårlig vedligeholdelse.¹²

Eftermiddelalderlige tilføjelser. Tårnet ved skibets vestende blev opført 1919 i fem fladloftede stokværk, hvoraf de tre øverste forbindes via trætrapper; bygningen har sadeltag med gavle i nord og syd (arkitekt Hans Arentoft, København), (jf. fig. 7a-b). Østmuren var oprindeligt planlagt opført over skibets vestgavl, men denne blev, formentlig som følge af forfald, helt nedrevet.³⁵ Tårnets fire mure blev herefter rejst over et betonfundament. Materialet er røde teglsten i normalformat, dog

med anvendelse af gule teglsten til udvalgte detaljer, herunder vinduesåbningerne (jf. fig. 20); facaderne blev efter opmuring stænkpuddet. I tårnrummet, der via den rundbuede og falsede indgang i vest benyttes som våbenhus, er mod nord siden 1973 indrettet præsteværelse og varmerum, oprindeligt blot præsteværelse. Tårnrummet, hvorfra er adgang til skibet gennem den rektantede dør i øst, får lys fra rundbuede vinduer med ydre, dobbelt fals og indvendig smig.

En muret trappe langs syd- og vestmuren fører til orgelrummet i 2. stokværk, der åbner sig mod skibet ved en bred, rektangulær åbning over skibets vestdør. Den murede trappe, der i niveau med orgelrummet får lys fra tre smalle glugger med trappestik, giver via en lem også adgang til 3. stokværk, hvor en bred, spidsbuet arkade forbinder rummet med skibets loft. 3. og 4. stokværk har mod nord, vest og syd glugger svarende til trappeopgangens, og klokkestokværket er forsynet med rundbuede og falsede glåmhuller mod alle

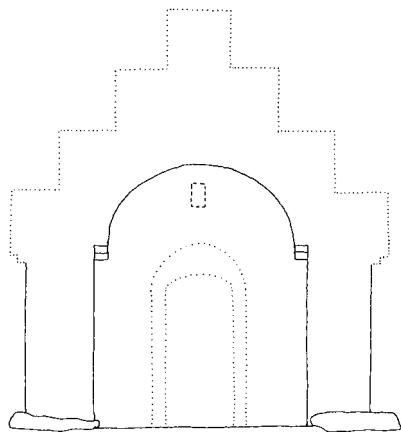

Fig. 16. Rekonstruktion af våbenhusets gavl (s. 2361). 1:100. Målt og tegnet af Anders C. Christensen 2016. – *Gable triangle of the porch. Reconstruction.*

verdenshjørner. Trekantgavlene, hvis spidser oprindelig hver var forsynet med en $\dagger$ kamtak (jf. fig. 22), har hver seks højblændinger som en reference til egnens middelalderlige formsprog (jf. blændingsdekorationerne på tårnene i f.eks. Mejrup og Navr, s. 1783, 2408). I den søndre $\dagger$ kamtak og langs bagmuren i syd var $\dagger$ skorstensafrækket for kirkens varmeanlæg placeret (jf. s. 2369).

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Kirkens vedligeholdelseshistorie kendes fra 1600-tallets begyndelse, hvor de detaljerede regnskaber giver indblik i bygningens reparationer.³⁰ For bygningens vedkommende er de kvadersatte mures omsætning en hyppigt tilbagevendende post, og også $\dagger$ tårnet blev flittigt udbedret (jf. s. 2362). De ganske mange murværksreparationer skal givetvis ses i lyset af kirkens uhensigtsmæssige placering på skråningen, der tilsyneladende i perioder har dækket dele af sydsidens sokkel. Ydermere er grunden ganske fugtig, hvilket ved kirkens renovering 1978 blev søgt udbedret med udlægningen af dræn (jf. ndf.).

1607 arbejdede en murermeister otte dage på kirkens 'øster side', men allerede 1614 skulle alle korets ydermure 'forfærdiges med det allerførste'.¹⁵ Tre år senere var turen kommet til kirkens nordside, hvor en stor mængde sten var nedfaldne og måtte repareres af to mand i 11 dage.¹⁵ 1631 foretoges en længerevarende reparation af en murermeister og svend fra Borbjerg, der over 27 dage reparerede korets og tårnets mure (jf. ovf.). Hertil anvendtes 29 snese mursten samt 100 'Hollands klinker', vel de smalle, højst 4,5 cm tykke, nederlandske mopper.¹⁵ Blot syv år se-

Fig. 17. Våbenhuset set fra nord (s. 2361). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Porch seen from the north.*

Fig. 18. Våbenhusets gavltrekant set fra loftet (s. 2362). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Gable triangle of porch seen from the ceiling.*

nere, 1638–39, måtte bl.a. kirkens sydmur samt østgavlen dog atter udbedres, og igen 1647, hvor et større arbejde igangsattes over 36 dage; ud over korets mure blev også skibets sydmur omsat, og i det indre blev de 'åbne' bagmure muret op mellem bjælkerne.¹⁵ Interessant nok blev det specifikt anført, at der i 10 af de 36 dage blev arbejdet med at 'hugge stenene'; oplysningen antyder, at

man har suppleret det medtagne kvadernmateriale med nyhuggede sten. Til 1600-tallets udbedringer blev kalken altid hentet i Daugbjerg.

1768 havde bygningen 'adskillige brøstfældigheder', der udbedredes året efter (gulve, loft, tagge),¹⁶ og i årene efter tårnets nedrivning 1810 (s. 2362) påtaltes flere mangler; 1811 var skibets vesthjørner revnede som følge af 'den nye murs'

Fig. 19. Nicher i våbenhusets vestvæg (s. 2361). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Niches in the west wall of the porch.*

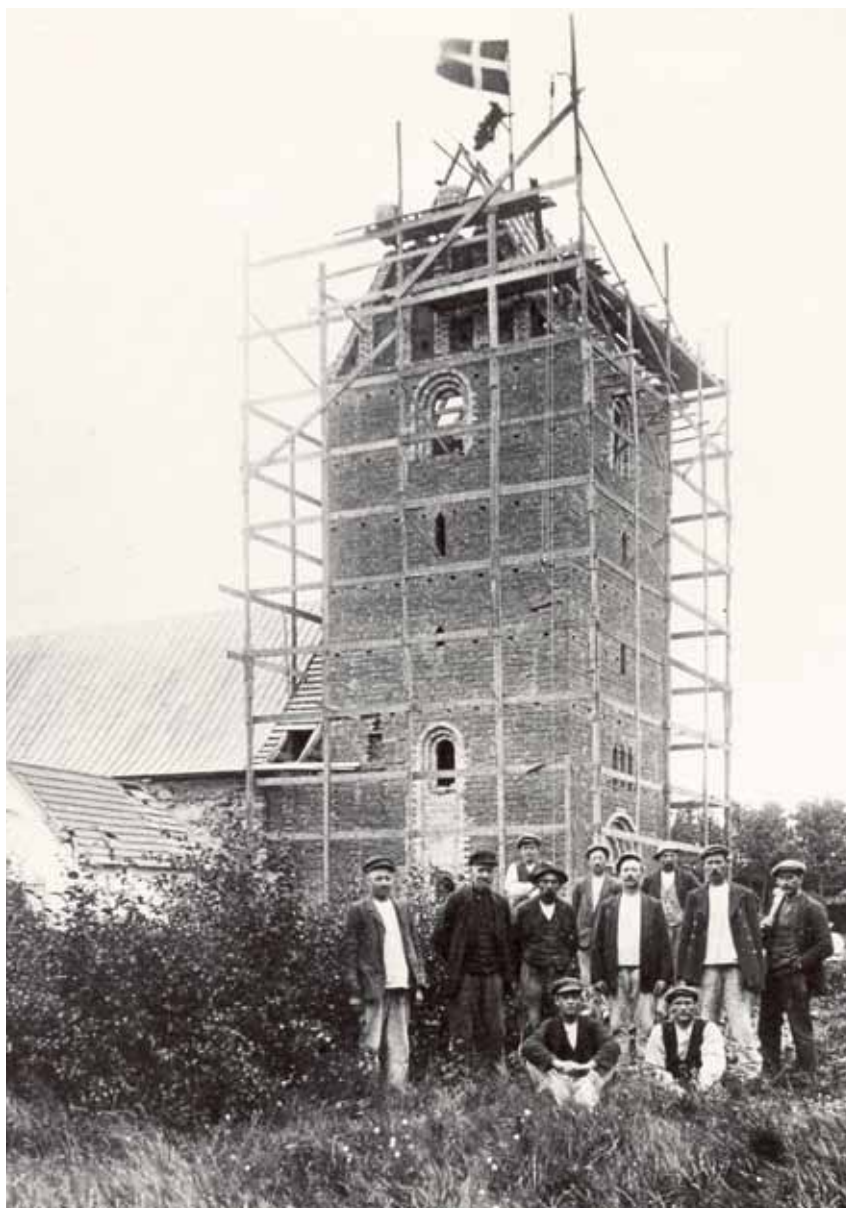

Fig. 20. Tårnet under opførelse 1919 (s. 2363). Foto i Struer Museum. – *Tower during building in 1919.*

vægt, og korets utætte tag og vinduer kunne ikke holde regnvandet ude.³⁶ I skibets vestgavl var 1862 kirkens klokke ophængt (s. 2390).¹²

Til større *istandsættelser* 1893 og 1897 blev if. *Synsprot.* udarbejdet tegninger, der dog tilsyneladende ikke længere eksisterer.¹² Arbejdets første etape omfattede 'nedbrydning og omsætning af den søndre ydermur', hvorved de nuværende

vinduer formentlig også blev indsat (jf. 2367). 1897 var turen kommet til nordsiden, men her ønskedes det 'gamle vindue' (på skibet?) 'bevaret i oprindelig form'.¹²

1919, samme år som tårnet blev opført, foretoges en indvendig *istandsættelse* (s. 2371), herunder en opretning af korbuen (sml. fig. 27 og 28), samt omlægning af blytaget.

En *istandsættelse* 1934 måtte udføres efter et lynnedslag og efterfølgende brand i kirken 11. febr. samme år. Ved et ekstraordinært syn blev skaderne opgjort til otte spær-fag i skibet, ét i koret samt fem bjælker og adskillige loftsbrædder.

Hovedistandsættelsen 1973-75 (arkitekt, kgl. bygningsinspektør Leopold Teschl, Frederikshavn) omfattede nye gulve, genskabt forbindelse mellem våbenhus og skib, nye vinduesrammer i jern og nyt varmeanlæg (jf. ndf.). Formentlig blev også den søndre sidealterniche genåbnet, om end dette ikke er nærmere beskrevet.

Ved *istandsættelsen 1978* (arkitekterne Poul Hansen & Ib Lydholm, Thisted) blev alle tagbeklædninger fornyet, kvadrene på korets østgavl omsat (fig. 59) og terrænet syd for kirken reguleret og drænet med henblik på at forbedre bygningens store fugtproblemer. Endvidere anlagdes en brolægning omkring kirken.

Gulve. Kirkens gulve fra 1974 består af fladelagte, gule teglsten i normalformat lagt i zigzagmønster; under stolene er bræddegulv. De to granittrin mellem kor og skib er nyhuggede. I det gamle våbenhus er stenene kantstillede mellem dørene og langs flankemurene suppleret med kvadratiske fliser af samme materiale. †*Gulve.* Kirkens gulve manglede i begyndelsen af 1600-tallet vedligeholdelse, idet to 'grave' 1605 ønskedes opfyldt og belagt med 'sten'; 1640 blev 'gulvstenen' i koret omlagt.¹⁵ 1791 bestod gulvet under stolene af en stenpikning, mens 'resten' var belagt med mursten.³⁷ Belægningen af gule teglsten i skibet og koret er første gang nævnt 1888, mens *Synsprot.* 1862 blot nævner gulve af 'brændte mursten'.¹² 1864 ønskedes korgulvet mellem alter og knæfald omlagt med brædder, hvilket fornyedes 1899 med underlag af cement.¹² Bræddegulv med cementunderlag blev 1904 udlagt under stolene.

Våbenhusets gulv var 1807 af kampesten³¹ og indtil 1973 belagt med cement.

Døre. Kirkens nuværende adgangsforhold i vestenden blev etableret med tårnets opførelse 1919. Her blev hele skibets vestgavl nyopført og en retkantet åbning indsat.

Vinduer. Korets østvindue, hvis nuværende form er fra 1978 (jf. ovf.), består i det nedre af en formentlig oprindelig, genanvendt kvaderhugget sål-

bænksten, hvorover to skifter smigsten. Det rundbuede stik og murværket herover er af gule teglsten i normalformat. Disse stammer muligvis fra 1956, hvor vinduet blev 'repareret'. De kvadersatte vinduer på kirkens sydside (ét i koret, tre i skibet), hvori er småsprossede jernrammer, er indsat 1893 i forbindelse med en komplet nedbrydning og genopsætning af kirkens sydside (jf. ovf.).¹² De oprindelige åbninger i kirkens nordside lukkes af jernrammer med rudestillede blysprosser, der ligesom kirkens øvrige vinduer blev fornyede 1973. Vinduerne i tårnet har ligeledes jernrammer med rudestillede sprosser, dog svarer tårnummets sydvindue til korets og skibets sydvinduer. Tårnsluggerne er afdækket med matteret, uindfattet glas, og våbenhusets vindue har en hvidmalet og sprosset jernramme. †*Vinduer.* Kirkens nuværende, ensartede vinduer blev givetvis indsat for at harmonere sydmurenes udseende, der i århundreder var præget af vinduer i forskellige materialer, størrelser og antal. Vinduernes vedligehold og udbygning fylder godt i de skriftlige kilder. 1611 blev en glarmester hentet og bragt fra Handbjerg, idet han blev betalt for at 'færdiggøre vinduerne' og for et nyt vindue; 1629 betaltes for et nyt vindue (placering uvis), der blev muret af en murermeister.¹⁵ 1638 blev et vindue 'ved prædikestolen' gjort større, vel skibets østligste sydvindue.¹⁵ Nye vinduer indsattes 1766 'i kirken', idet de året før var 'gamle og dunkle'.¹⁶

Vinduerne fra 1766 må formodes at være de åbninger i syd (fire i skibet, et i koret), der ved kirkens beskrivelse 1862 hver var to alen høje og én bred, 'i kant, dog er muren over samme i bue', altså falsede vinduer med flad- eller rundbuet afdækning og med trærammer.¹² Vinduerne udskiftedes 1872 med fladbuede og cementoverpudsede indfatninger med støbejernsrammer,²³ idet de gamle blev opfattet som af 'uanstændig form' og for små.¹² Korgavlens vindue havde 1890 †spidsbuet form med støbejernsramme,³⁸ mens de oprindelige vinduer på nordsiden havde trærammer. Sydsidens teglindfattede og fladbuede †vinduer (ét i koret, fire i skibet) havde støbejernsrammer og var på dette tidspunkt (1890) cementpudsede.²³

Tagværker. Korets tagværk består af otte opskalkede spær-fag, hvert med et hanebånd og lodrette

Fig. 21. Ydre set fra nordøst. Foto i Struer Museum før 1919. – *Exterior seen from the north east.*

stivere. Enkelte spærfag er af fyr, mens resten er gammelt egetræ, der dog er medtaget og delvist omsat eller genanvendt. Tre bindbjælker blev 2009 udskiftet som følge af borebilleangreb (3., 5. og 6. bjælke fra øst).

Skibets tagværk er overvejende af fyr, men har dog bevaret enkelte dele af et ældre egetagværk. Det består af 17 opskalkede spærfag med to hanebånd og er desuden forstærket med en langsgående stol, der støttes af lange, skråtstillede stivere og supplerende 'indvendige' spærfag med hanebånd. Tagværket er senest renoveret efter lynnedslaget 1934 (s. 2367), hvor otte spærfag blev ødelagt i den efterfølgende brand.

Våbenhusets tagværk består af seks spærfag med korte stivere og hanebånd, hvoraf sidstnævnte dog alle på nær ét er udskiftet med fyrretræ. De midterste fire fag har endnu bevaret gamle ege-

spær, der er frønnede og i nyere tid forstærket med fyrreplanker.

Tårnets fyrretagværk består af otte spærfag med et hanebånd, afstivet med stormlægter.

Tagbeklædning. Kor og skib dækkes af blytage, mens våbenhuset og tårnet er belagt med vingetegl. Våbenhuset var dog tidligere blytækket (jf. ndf). Den nuværende blybeklædning er fra 1978,³⁹ hvor også tårnets vingetegl fra 1919 blev fornyet. †*Tagbeklædning.* Kor og skib har været blytækkede i hvert fald siden 1500-tallets sidste del, idet blytagene 1605 blev repareret af en blymester i fire dage.¹⁵ Herefter er reparationer hyppigt forekommende, f.eks. over otte dage 1612, hvor bly indkøbtes i Lemvig. 1622 blev en blymester hentet og bragt fra Lemvig, mens blyet indkøbtes i Holstebro; arbejdet udførtes over 24 dage.¹⁵ To år senere blev træet fra de gamle tåstet-

ter på kirkegården 'opbrændt at smelte bly med' (jf. s. 2355).¹⁵ Tårnet var tegltækket, idet 100 tagsten 1679 blev købt i Ringkøbing til erstatning for de sten, der var blæst af. Tagstenene var lagt op 1677-78 i forlængelse af de omfattende istandsættelser af tårnet (jf. s. 2362), der inkluderede indkøb af 1500 tagsten i Ringkøbing.³³ 1636 udførte en blytækker fra Borbjerg arbejde på våbenhusets østside, idet blyet blev hentet i Holstebro.¹⁵ En mulig *†blystøbegrube(?)* er omtalt 1656 i forbindelse med udbedringer af blytagene, idet 'sand, ler og 14 teglsten' blev indkøbt til 'graven' (jf. Trans Kirke, s. 1694).⁴⁰ 1682, hvor nye reparationer udførtes, blev atter indkøbt et læs sand 'til at støbe bly på'.³³ Våbenhusets blytag blev repareret bl.a. 1636,¹⁵ men var 1768 tegltækket.³⁴ Formentlig ved tårnets nedrivning og den efterfølgende genopbygning af skibets vestgavl blev den vestligste del af skibet belagt med tegl, mens den øvrige del var blytækt (jf. fig. 21).¹²

Farveholdning. Kirkens kvadersatte dele står i blank mur, mens våbenhus og tårn er hvidkalkede. Over våbenhusets loft, hvor skibets facade har

stået beskyttet, er der rester af flere *†*kalklag; det er dog usikkert, om kalkningen har været udført før eller efter våbenhusets opførelse. *†Farveholdning.* 1675 blev indkøbt 12 skålpund brunrødt, formentlig til kalkning af *†*tårnet.³³ 1863 ønskedes loft, stole og øvrige træværk malet med lys oliefarve.¹² Tilsyneladende var afsnittet omkring skibets nordvindue kalket 1890.²³

Opvarmning. Kirken opvarmes siden 1974 af et *kalorifereanlæg* placeret i et rum i tårnets nordøsthjørne. Anlægget afløste et elektrisk *†varmeanlæg* fra 1959, der erstattede en *†kakkellovn* i skibets nordvesthjørne. Kakkellovnen er første gang nævnt 1890, hvor den blev opstillet på foranledning af sognets beboere.¹² Før tårnets opførelse var ovnen en periode placeret ved skibets vestvæg (jf. fig. 62). Elektricitet blev indlagt i kirken 1941, bl.a. til betjening af kirkens lysekroner (s. 2390).

Belægning. Kirkens brostensbelægning blev anlagt ved restaureringen 1978. Herunder ses rester af en ældre, støbt cementsokkel, tydeligst på skibets sydside. Brostensbelægningen nævnes første gang 1894.¹²

Fig. 22. Ydre set fra nordøst. Ældre foto i NM. – Exterior seen from the north east.

Fig. 23. Glasmaleri, udført 1975 af Sven Havsteen-Mikkelsen (s. 2370). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Stained glass, 1975, by Sven Havsteen-Mikkelsen.*

GLASMALERI

I forbindelse med kirkens hovedrestauration 1973–75 åbnedes korets østvindue. Heri indsattes 1975 et glasmaleri af Sven Havsteen-Mikkelsen (fig. 23), 100×50 cm. Motivet, *Vandringen til Emmaus*, er gengivet med enkle cirkulære og kurvede former i gult, rødt og blå, der – som angivet af kunstneren – med udgangspunkt i teksten: »Bliv hos os mester, thi det er mod aften, og dagen hældes« hentyder til kalk, brød, fisk og solnedgang.⁴¹ Beslægtede glasmosaikker til andre apsisvinduer, i dimensionerne beskedne, men farvemæssigt af en intens virkning og karakteriseret som »ydmyge altertavler af en slags«, udførtes af kunstneren bl.a. til nabokirken Vemb (1997).⁴²

†KALKMALERIER

1907 blev af Eigil Rothe på triumfvæggens vestside og ved skibets nordvindue undersøgt rester af kalkmalede dekorationer.²¹

Middelalderlige. Omkring vinduets lysning langs buen (en 'smal stribe'), og i dennes smig var svage spor af bemalinger i 'gulrød farve'. Endvidere bemærkedes, at pudsens tilsyneladende aldrig havde dækket de tre ansigter i relief, hvoraf det øvre var afhugget (jf. s. 2356).

På triumfvæggen var over sidealternichen i nord en 'meget stor figur', der udfyldte væggen fra nichens overkant og op til bjælkelaget. Bevaringstilstanden på den 'elementært gjorte' figur udført i lys brun okker og mønje var så dårlig, at en nærmere bestemmelse ikke var mulig; endvidere var forholdene i kirken så 'mørke og fugtige', at en fotooptagelse ikke lod sig gøre.

Eftermiddelalderlige. Bemalinger i kirken var tidligere iagttaget af lokale øjenvidner, der dog ikke kunne nuancere maleriernes udformning eller tilstand.⁴³ Muligvis var der her tale om de udmalinger, der 1766 fandtes på triumfmurens vestside: Mod nord Christian V's kronede monogram, hvorunder tallet 16, og på sydsiden, ligeledes kronede initialer for ukendte: »C L R / A M«, hvorunder tallet 96.³⁴

INVENTAR

Oversigt. Kirkens ældste inventargenstand er den romanske fontekumme, smykket med liljeornamenter, der dog ikke finder direkte paralleller blandt områdets fonte. Fra en 11. århundrede alterkalk, o. 1300, stammer den nuværende kalks skaft, der er sammenføjet med en senmiddelalderlig fod og et nyere (1883) bæger. Endelig hidrører syv *figurer fra den senmiddelalderlige 1. altartavle (nr. 1).

Omkring midten af 1500-tallet kan dåbsfadet antagelig dateres, mens kirkens alterstager er fra o. 1600. Den enkle prædikestol er muligvis fra 1600-tallets første årtier og er i figurudsmykningen beslægtet med arbejder af Kristen Spend uden dog direkte at kunne tillægges denne. Fra 1700-tallet hidrører et *sølvkrucifiks, der oprindeligt prydede en 1. messehagel, skænket 1754 af Ida Marie Borberg, mens klokken (nr. 1) er et værk af Caspar König fra 1766. Navnlige 1800-

Fig. 24. Indre mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Interior looking east.*

og 1900-tallet har præget kirkens møblering. Fra en taltartavle (nr. 3) i nygotisk stil fra 1865-66 stammer (†)altermaleriet med en Korsfæstelsesfremstilling, der endnu er ophængt i kirken. I forbindelse med restaureringen 1919-22 anskaffedes nye stolestader og lysekroner, mens den seneste hovedrenovering 1973-75 har sat sig spor i flere inventaranskaffelser (alterbordsplade, alterbordskrucifiks, oblatæske, alterkande, alterskranke og orgel). Herudover har kirken allerede 1959 fået en ny dåbskande, mens klokken (nr. 2) er fra 1988, leveret af det franske firma Paccard. Senest, 2008, er anskaffet et vævet antependium, udført af Lene Abildgaard Knudsen, Lemvig, som en imitation af en granitmuret struktur.

Farvesætning og istandsættelser. Kirken er farvemæssigt præget af hovedrestaureringen 1973-75, da hele inventaret nyopmaledes.

Viden om ældre istandsættelser og nyanskaffelser kan følges fra 1605 og fremefter, da kirkens ældste

regnskaber er bevaret.³⁰ 1653 blev kirkens hovedinventarstykker, dvs. altartavle, døbefont og prædikestol, de sidstnævnte med tilhørende fonte- og lydhimmel, stofferet af Lauritz Maler fra Viborg. I 1700-tallet, da kirken lå under Lindtorp og skiftende medlemmer af de Lindefamilien (s. 2353) noteredes det i 1768, at bygningen (og vel også inventaret) var brøstfældig,¹⁶ hvorimod det 1791 meddeltes, at kirken året før var sat godt i stand, ligesom der hverken var mangler ved stolestader eller klokke.³⁷ Det samme tilfredsstillende skudsmål gentoges frem til 1806, da prædikestolen havde istandsættelse behov.¹⁷ 1863 anbefaledes kirkens stole og øvrige træværk malet med lys oliefarve.¹² 1880 lod kirkeværgen 'af egen drift' både altartavlens ramme, prædikestolen, stolestadernes gavle og den indvendige kirkedør smukt staffere. En gennemgribende nymaling af hovedinventarstykkerne iværksattes i forbindelse med hovedrestaureringen 1919-22. Samtidig fornyedes fløjlsbeklædningen på alterbord og prædikestol.¹²

Fig. 25. Alterbord med antependium, vævet 2008 af Lene Abildgaard Knudsen, og alterbordskrucifiks, udført 1975 af Henning Wienberg Jensen (s. 2373, 2374). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Communion table with antependium, woven in 2008 by Lene Abildgaard Knudsen, and Communion table crucifix made in 1975 by Henning Wienberg Jensen.*

Alterbord (jf. fig. 25), nyere (antagelig o. 1865–66, jf. ndf.), om end opmuret i munkesten; på forsidens smykket med et forsænket kors. Tilsvarende nyere bordplade af fyrretræ. Det uregelmæssigt opbyggede bord måler 95 (100) cm i højden, 139×87 cm i bredden og dybden og står ca. 90 cm fra østmuren. Bordet var tidligere berappet med farvet mørtel i blå nuancer på gul bund, der imiterede en marmorering (Mogens Larsen 1973).

†Alterbord, antagelig middelalderligt. O. 1862 betegnet som værende af murværk i begge ender, men foran og foroven udført af træ, dvs. antagelig dækket af paneler (jf. ndf.) på disse partier.¹² I forbindelse med altertavlens fornyelse 1865–66 blev bordet rykket ca. en m (1¼ alen) frem i det rummelige kor.¹² Ved denne lejlighed fandtes i alterbordet et †relikviegemme, en lille blyeske med relikvier og en strimmel pergament (Løffler 1880). Om gemmets senere placering og mere præcist om dets indhold er intet nærmere oplyst. †Alterbordspaneler. 1614 betaltes for egetræ til 'det panel for alteret, som blev gjort af noget gammelt træ af en tavle og prædikestol' (jf. s. 2375, 2387). En snedker betaltes ni dage for arbejdet hertil.¹⁵

Et vævet antependium af uld (jf. fig. 25), udført 2008 af Lene Abildgaard Knudsen, Lemvig. Klædet, der dækker bordet på de tre synlige sider, imiterer i grålige, rød- og blålige nuancer en granitmuret struktur. Alterdug af lærred, med nedhængende spidser, smykket med dekoration af skiftevis kors og kalk.

†Alterklæder. 1610 betaltes for 3 alen lærred til alterklædet.¹⁵ Inventaret fra o. 1654 omtaler et lærredsklæde på alteret, muligvis det ovennævnte(?).³³ 1681 forærede Anne Christensdatter 5 alen lærred til et nyt alterklæde, der året efter forbedredes med et stykke lærred fra den nye messeskjorte. Samtidig hermed blev det gamle klæde afhændet sammen med den tilsvarende

Fig. 26. Alterbordskrucifiks, udført 1975 af Henning Wienberg Jensen (s. 2374). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Communion table crucifix, 1975, by Henning Wienberg Jensen.*

messesærk.³³ Et alterklæde fra 1754, skænket af Ida Marie Borberg og forsynet med årstal og giverens initialer: »IMB 1754«, omtaltes 1766 som værende af rødt klæde og broderet med guldtråd.³⁴ Giverinden skænkede formentlig samtidig en messehagel (s. 2383). 1822–23 noteredes savnet af et alterforhæng eller -klæde.⁴⁴ Alterklædet var o. 1862 af rødt klæde (vel fløj) og forsynet med et kors af ægte guldbrokade. 1900 foresloges alterklædet, der skulle 'strække sig om hele alteret', fornyet i rødt fløj med kors af ægte guldbrokade; atter fornyet 1919 og måske identisk med det på fig. 28 gengivne.¹²

†Sidealterborde. Spor efter sidealterborde i triumfvæggens to nicher er ikke påvist, men deres eksistens må indirekte antages.

Fig. 27. Indre mod øst, før 1919. Foto i Struer Museum. – *Interior looking east, before 1919.*

Alterudsmykningen udgøres af et spinkelt *alterbordskrucifiks* (fig. 26) af smedejern, udført 1975 af billedhuggeren Henning Wienberg Jensen, 61×17,5 cm. På korset, der er placeret på en lav blokagtig sokkel med hjørneblade, hænger Kristusfiguren med næsten lige arme. Figuren, som følger en ældre, romansk type (dog uden krone), står med de adskilte, lige ben på et suppedaneum. Håret er kort og øjnene åbne. Brystets muskulatur og folderne i det knælange lændeklæde er bevidst stilerede.

(†)*Altermaleri* (fig. 27–28, 36), o. 1866, olie på lærred, 180×120 cm (lysmål 162×94 cm), indsat i en rundbuet ramme. Det usignerede maleri, der oprindeligt har udgjort storfeltet i en nygotisk (†)tavle (jf. fig. 27–28 og ndf.), viser *Korsfæstelsen*. Gengivelsen af den korsfæstede Frelser følger nøje en senbarok type, anvendt 1729–30 af Mogens Chr. Thrane i Vestervig (DK *Tisted* 634 f.) og siden genoptaget i århundredets tredje fjerdedel af J.

Baltzar Reinat og W. Ellermann (jf. bl.a. Hjerm, o. 1770 (s. 2040) og Nørlem, 1770 (s. 612)). Kristus hænger i skrånende arme med hovedet ludende mod højre skulder og himmelvendt blik; brunligt hår og skæg. Om hovedet, der bærer en grågrøn tornekrone, er en svagt markeret glorie. Det hvidlige lændeklædes snipper flagrer ud til begge sider; benene er lagt hen over hinanden og fødderne samlet med en enkelt nagle. Øverst på korset er på en seddel indskrift på hebraisk, græsk og latin med betegnelse for Jesus, jødernes konge. I modsætning til de ovennævnte eksempler, der alle viser korset flankeret af Maria og Johannes Evangelisten foran mørke skyformationer med en himmellysning bag det centrale motiv, er baggrunden bag det enkeltstående kors vist helt uddramatisk som en omtrent ensartet lysviolet flade, om end med svage antydninger af skyer oven over et landskab med lave bakkeformationer og brunligt jordsmon. Maleriet, der oprindeligt var indsat i en

Fig. 28. Indre mod øst, efter restaureringen 1919. Foto i NM. – *Interiore looking east, after restoration 1919.*

nygotisk alterindramning fra 1865-66 (†altertavle nr. 3), er ophængt på nordvæggen. En istandsættelse gennemførtes 1976 (Georg N. Kristiansen).

†*Altertavler.* 1) Som nævnt s. 2373 udførtes 1614 et alterbordspanel med genanvendelse af gammelt træ 'af en tavle og prædikestol', dvs. antagelig med materialer bl.a. fra en ældre, formentlig middelalderlig Thøj- eller sidealtertavle (?).¹⁵ Fra den førstnævnte kunne hidrøre syv *†altertavlefigurer* (fig. 29-35), o. 1500, i Den Gamle By i Århus (inv. nr. 717 a-g), omfattende tre figurer fra en Dommedagsfremstilling (nr. 1-3), 58/59 cm høje og fire stående helgener, de tre formentlig apostle (nr. 4-5, 7), 42/43,5 cm høje. Alle figurerne er groft skårne og udhulede på bagsiden, hvor sekundært er såvel huller som påsatte øskner til ophæng. Endvidere savner flertallet af figurer underarme og hænder, ligesom næser og for en enkelt figurs vedkommende (nr.6) dele af hovedet med hele ansigtet er borthugget; tilsvarende

savnes dele af figurerens nedre partier med tilhørende fodstykker. Spredte fragmenter af staffering i hvidt, rødt, grønt, gråt og sort samt forgyldning; bemalingen, der tilsyneladende ikke ligger på kridtgrund, er næppe oprindelig og kan skyldes senere stafferinger (jf. ndf.).⁴⁵ 1) Kristus, vist som Verdensdommeren (fig. 30), tronende med jordkloden under sine fødder. Figuren har en nøjelig med den tilsvarende gengivelse i Ferring Kirke (s. 1507). Som denne har Kristus bølgeriffet halvlangt hår og skæg. Ansigtet har tunge øjenlåg, flad næse og markeret, fremskudt underlæbe. Overkroppen er nøgen med angivelse af sidesår og navle; herover bæres en folderig kappe, der er lukket fortil med en korsblomstprydet agraf og falder i tunge folder hen over de udstrakte arme (underarmene og hænderne mangler) og underkroppen. De brede fødder hviler på jordkloden, der med reliefbånd har været firdelt; dog mangler den nederste halvdel. Den slående identitet med

Fig. 29–31. ★Figurer, o. 1500, antagelig fra $\dagger$ altertavle nr. 1. Den Gamle By i Århus (s. 2375). Foto Arnold Mikkelsen 2016. 29. Jomfru Maria. 30. Kristus, vist som Verdensdommeren. 31. Johannes Døberen. – ★Figures, c. 1500, probably from altarpiece no. 1. 29. Virgin Mary. 30. Christ as Judge of the World. 31. John the Baptist.

figuren i Ferring skyldes ikke alene et fælles forlæg, men der kan næppe være tvivl om, at figurerne er udført af samme mester eller værksted, der vel har været lokalt, jf. også ndf. Forskellen i højden (59 cm mod Ferringfigurens 65 cm) skyldes, at jordkuglen i Asp mangler nederste halvdel (inv. nr. 717a). 2) Jomfru Maria (fig. 29) er vist knælende ved Kristi højre side. Hovedet med det lange hår er let bøjet og blikket nedadvendt. Hun er iført kappe, der er sammenholdt med et bånd hen over brystet og har herunder kjole med lodrette rækker af plisserede midtfolder. En flig af kjolen står åben hen over brystet, idet hun med højre hånd fremviser det nøgne højre bryst, der er gengivet som en kugleformet, frugtliggende genstand, i en forsonende appelgestus til Dommeren; venstre hånd mangler (inv. nr. 717b). 3) Johannes Døberen (fig. 31) knæler ved Kristi venstre side. Det lange bølgeriffede hår og skæg

og den fremskudte underlæbe finder paralleller i såvel Kristusgengivelsen som i to af de andre figurer (nr. 4–5). Folderig dragt med vide ærmer over underklædning. Hænderne mangler (inv. nr. 717c). 4) Apostel (fig. 32), med hår- og skægpragt som nr. 3 og 5, om end skægget er kortere og afrundet forneden. Figuren er iklædt kjortel, hvorover kappe, lukket med et bånd foran. Højre hånd med attribut og dele af venstre hånd mangler. Den højre, nøgne fod skimtes under kappesømmen (inv. nr. 717d). 5) Apostel (fig. 33) med bølgeriffet skulderlangt hår og tilsvarende, næsten måtteagtigt skæg. Som nr. 4 iklædt kappe over underklædning, samlet om livet med et bælte. Højre hånd holder en bog, mens den venstre har fattet om en stav eller anden lodret genstand. Venstre, nøgne fod er vist (inv. nr. 717e). 6) Helgen eller apostel (Mattæus (?)) (fig. 34).⁴⁶ Gengivet skæglos og klædt som diakon med dalmatika; nøgne

Fig. 32-35. *Figurer, o. 1500, antagelig fra $\ddagger$ altertavle nr. 1. Den Gamle By i Århus (s. 2375). Foto Arnold Mikkelsen 2016. 32. Apostel (nr. 4). 33. Apostel (nr. 5). 34. Helgen eller apostel (nr. 6). 35. Apostel (nr. 7). – *Figures, c. 1500, probably from altarpiece no. 1. 32. Apostle (no. 4). 33. Apostle (no. 5). 34. Saint or apostle (no. 6). 35. Apostle (no. 7).

fødder. Baghovedet, ansigtet og begge hænder mangler (inv. nr. 717f). 7) Apostel, antagelig Skt. Peter (fig. 35) har ørelangt hår og kort kraftigt fuldskæg. Iklædt kappe, lukket med bånd over brystet og fodlang underklædning; nøgne fødder. Begge tilsatte hænder mangler; den fremstrakte højre kan måske have fattet om apostelfyrstens særlige attribut, nøglen (inv. nr. 717g).

Aspfigurerne er alle groft skårne og kendetegnet ved de relativt store hoveder, de fremskudte underlæber og for en række af figurernes vedkommende ved den skematiske gengivelse af det måttelignende, bølgeriflede hår og skæg. Samme kendetegn genfindes i den senmiddelalderlige altertavle i Bur Kirke, der muligvis skyldes samme lokale mester, som også udførte Ferringtavlen Verdensdommer. Beslægtede eksempler, ligeledes antagelig lokale arbejder, er desuden de samtidige altertavler i Rom (o. 1500, s. 791) og Fjaltring (o. 1500, s. 1652). De syv figurer har formentlig været placeret i den forsvundne tavles midtskab (Dommedagsgruppen) og sidefløje, idet de øvrige *†*apostel- eller helgenfigurer siden er gået tabt. Efterfølgende genanvendt i altertavle nr. 2. Figurernes placering i tiden fra tavlens afmontering til integreringen i Den Gamle Bys samlinger, oprettet 1909, er ikke nærmere oplyst.

2) Altertavle, udført 1642 af en 'billedsnedker' (dvs. billedskærer), der var hentet i Holstebro. Mesteren er måske identisk med Bertel Snedker, billedsnedker fra Holstebro, der 1650 og 1656 udførte nye stolegavle til *†*stolestader og to nye herskabsstole (s. 2387, 2388). I forbindelse med arbejdet afregnedes for 16 egefjæle, købt i Salten Skov (Them Sogn, Vrads Hrd., Skanderborg Amt), for egetræ til stolper og »fohrkropning« (måske rammeværket) samt for smedearbejdet i forbindelse med tavlens ophæng.¹⁵ Altertavlen stafferedes først mere end ti år senere, 1653, af »Lauridtz (Laurits) Maler af Viborg«, der betales 84 slettedaler for at 'formale tavlen' med guld og sølv samt yderligere for at male prædikestolen (s.d.) og fonten med 'desbehørig' (s.d.). Maleren blev sammen med to hjælpere holdt på kost i 34 dage;¹⁵ som bidrag til den betragtelige omkostning gav to mænd fra sognet, »Lauffue Vistessen Munksgaard« (Lave Vistesen fra Munksgaard) og

Niels Povelsen (fra) Linde hver en sletdaler.¹⁵ Altertavlen, der 1768 karakteriseredes som et 'smukt og prægtigt arbejde, da det var nyt', var udstyret med meget billedhuggerarbejde (dvs. bl.a. de ovennævnte middelalderlige figurer) samt malet og forgyldt. I storfeltet var malet Nadverrens indstiftelse, mens siderne viste udskaarne gengivelser af Moses og Aron. Under de to figurer læstes: »Moses var Aarons Gud« og »Aron var Mosis Mund«. De syv bevarede figurer kan have været indsat i renæssancetavlens postament. Tavlen, betegnet som 'et gammelt billedhuggerarbejde', var endnu intakt o. 1862.¹² 1863 anbefaledes en oppudsning af altertavlen, idet storfeltet skulle forsynes med 'et passende maleri af en duelig maler'.¹² Planen blev dog opgivet, idet en ny tavle (jf. ovf.) anskaffedes i stedet.

3) (Fig. 27-28), anskaffet 1865-66, da det vurderedes, at det ikke kunne 'betale sig eller lade sig gøre at male på den gamle og skrøbelige altertavle'.¹² Det tidligere *altermaleri* (jf. ovf.) var indfattet i en (*†*)*alterindramning* i nygotisk stil, hvoraf endnu fragmenter opbevares på kirkens loft. Den tredelte struktur omfattede et kølbueoverdækket midtparti, hvilende på korintiske pilastre og kronet af krabbeblade. Heri var markeret et trepasformet felt, hvori Helligåndsduen. Storstykket flankeredes af pinakler og lave mellemstykker, de førstnævnte med tagformede afdækninger. Rammen nystafferedes 1880, vel med en brun egetræsårdring på okkergul bund, og 1896 foresloges fløjene fastgjort 'på den af synet angivne måde'. 1903 opmaledes tavlen i lyse, grågrønne farvetoner 'med anvendelse af ægte bladguld', jf. fig. 27. Tavlen nymalede atter o. 1919 sammen med det øvrige inventar.¹² Som det fremgår af de bevarede fragmenter, stod rammen senest i nuancer af brunt, rødt, okker og lyst grønt med forgyldning af detaljer, jf. fig. 28. Inden for tidsrummet 1953-56 foresloges altertavlen ombyttet med et passende kors, idet det bagved værende vindue i koret tilsvarende skulle ombygges (s. 2367).¹² Forslaget blev dog opgivet ligesom et senere forslag til en altertavle, bl.a. motiveret af en gave 1961 til kirken med netop denne bestemmelse. Tilsvarende drøftedes et forslag om at genanvende kirkens sølvkrucifiks fra en ældre *†*messeahgel (jf. s. 2383) som alterbordskrucifiks.⁴⁷

Fig. 36. Altermaleri, udført o. 1866 til (†)altertave nr. 2. (s. 2378). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Altar painting, c. 1866, for (†)altarpiece no. 2.*

†*Sidealtertavle(r)*. Eksistensen af en sidealtertavle, kasseret 1614, kan muligvis deduceres af en regnskabsnotits d.å. (jf. s. 2375.).¹⁵

Altersølv (fig. 37), omfattende kalk, sammensat af dele af forskellig alder, ældst heraf den sjældne knop med tilhørende øvre skaftled, antagelig højgotisk (o. 1300), mens foden formentlig

er senmiddelalderlig og bægeret fra 1883; yngre disk, o. 1850, stemplet af Jens Weilgaard, Holstebro (1785–1863).

Kalken, 19 cm høj, har sekstunget fod, antagelig senmiddelalderlig, formet som en pyramidestub på lodret standkant med lodrette 'stave'. På foden er fæstnet et støbt krucifiks, 2,7 cm

Fig. 37. Altersølv. Til højre ses kalk, sammensat af dele fra o. 1300 (knop og øvre skaftled), 1400-tallet (fod), 1883 (bæger) og 2003 (nedre skaftled). Disk , o. 1850, udført af Jens Weilgaard, Holstebro (s. 2380). Foto Arnold Mikelsen 2014. – *Altar plate. Right, chalice assembled from parts from c. 1300 (knob and upper stem), 1400s (foot), 1883 (cup) and 2003 (lower stem). Paten, c. 1850, by Jens Weilgaard, Holstebro .*

højt. Kristusfigurens hoved hviler tungt på højre skulder. Det delvist bevarede skaft med den mellemfaldende knop er antagelig ældre, måske fra o. 1300. Det øvre cylinderformede skaftled har dekoration af rankeslyng med fligede blade, svarende til alterkalkene i Brøndum (o. 1250, *DK Ribe* 1949) og Galtrup (o. 1350, *DK Tisted* 937).⁴⁸ Det nedre, sekskantede led er sekundært (2003), men gentager dekorationen. Knoppen med de skarprykkede vulster eller buklinger har seks firpasbøsser, prydet med mandshoveder (engle(?)) i relief.⁴⁹ Den særlige udformning af knoppen har flere paralleller blandt hjemlige kalke, fortrinsvis dog fra 1300-tallet (ud over Brøndum og Galtrup, Hodde (1300-tallet, *DK Ribe* 1479), Aver-

nakø (1350–1400, *DK Svendborg* 788), Gershøj (1377, *DK KbhAmt* 950) og Nysted (sidste del af 1300-tallet, *DK Maribo* 1861). Det glatte, høje og slanke bæger fornyedes 1883.¹² Under bunden er mærkning for Helga og Bent Exner 2003 i forbindelse med en istandsættelse og lueforgyldning, der ses på standkant, krucifiks, skaft og knop samt indvendig i bægeret. Endvidere ejermærkning ved mundingsranden. *Disk*, 12 cm i tværmål. I bunden er indprykket cirkelkors; smal fane. Under bunden er mestermærke for Jens Weilgaard, Holstebro (*Bøje* nr. 6723) samt ejermærke.

Sættet, der allerede da var 'inden og uden forgyldt', er tidligst nævnt 1654³³ og 1768 (den 'gamle' kalk og disk).³⁴ 1866 anbefaledes disken

forgylt indvendig, og 1883 skulle bægeret i kalken forstørres; 1894 foresloges både kalk og disk indvendig forgylt.¹² Kalken nyrenoveredes 2003 som anført ovf.

Sygesæt. Kirken har to nyere sæt, der er fælles med Ølby og Fovsing (jf. s. 2295 f.).

Oblatæsker. 1) Nyere (jf. fig. 38), mærket med stempel for H. E. Jensen, Struer (1905-48). Udformet som et lågbæger, ca. 14,5 cm i tværmål, 15 cm høj. Cirkulær fod med perlestav, skaft med flad knop og bæger samt låg, smykket med godronnering. Bladdekoreret knop. Under bund og låg mestermærke for H. E. Jensen, Struer (»H.E.J.«) samt ejermærkning. 2) 1975, cylinderformet, 12,5 cm i tværmål og 6 cm høj, Under bunden og på låget er mestermærke for Helga og Bent Exner samt udførelsesår »1975« og ejermærkning i graverede versaler. Jf. også alterkande.

†*Oblatæske*, af blik ('blikbrødæske'), omtalt o. 1862. Anbefalet fornyet 1875 ('en ny og smuk oblatæske').¹² Det er dog uvist, hvorvidt fornyelsen gennemførtes.

Ske (jf. fig. 38), 1926, svarende til eksemplarer i Ølby og Fovsing (s. 2296, 2339). Dekoreret med kløverbladskors i firpas på laffet. Mærket med guardejnstempel for C. F. Heise, mestermærke for KCH og Københavnsmærke for 1926 samt ejerstempel.

Alterkande (jf. fig. 38), 1975, 25 cm høj, af cylinderform med kantet hank. Kanden, der er udhamret både på selve korpus og på det tilhørende låg, er under bunden mærket med mesterstempel for Helga og Bent Exner, lodighed for sterling-sølv (925 S) og året 1975.

†*Alterkander m.v.* 1606 betaltes 12 skilling for en *tinflaske*, 'som skal blive til kirken'.¹⁵ En tinal-

Fig. 38. Altertilbehør. Fra venstre mod højre ses oblatæske nr. 1, stemplet af H. E. Jensen, Struer (1905-48), oblatæske nr. 2 og alterkande, begge udført 1975 af Helga og Bent Exner samt ske, 1926 (s. 2381). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Altar accessories.* Left to right: wafer box no. 1, stamped by H. E. Jensen, Struer (1905-48), wafer box no. 2 and altar jug, both 1975 by Helga and Bent Exner, and spoon, 1926.

terkande er omtalt o.1862.¹² På fig. 28 ses endelig en nyere, sort porcelænsalterkande af vanlig form, som leveret fra Den Kongelige Porcelænsfabrik eller Bing & Grøndahl.

Alterstager (fig. 39). Antagelig o. 1600, om end tidligst nævnt o. 1654 (et par messingstager).³³ Stagerne er af uens højde (hhv. 32,5 og 34 cm) og udformning. Begge har klokkeformet fod og den højere en tilsvarende lyseskål, mens pendantens lyseskål er lavere og med skrå sider. Begge har balusterskafter i to afsæt, den højere stage dog med halv knop, den lavere med karnisformet led. Nyere ejermærkning med fordybede versaler: »Asp Kirke«. Omtalt som ovenfor nævnt o. 1654 samt 1768.³⁴ †*Alterstager*. På ældre fotografier ses på alterbordet to nyere stager, der er lidt højre end de ovennævnte og tilsyneladende udført af træ.

Syvstage, nyere, 42 cm høj, cirkulær fod, balusterskaft og lysearme, placeret på rankeslyng, op-rullet i volutter. Placeret i triumfvæggens nordre niche.

†*Alterbøger*. En *Kirkeordinans* anskaffedes 1606 og suppleredes 1612 med en ny bibel.¹⁵ Et gammelt graduale, en tilsvarende alterbog og en salmebog er omtalt o. 1654.³³

Messehagler. Kirken har seks messehagler, heraf fire identiske (nr. 2-5). 1) O. 1890, skjoldformet,

Fig. 39. Alterstager, o. 1600 (s. 2382). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Altar candlesticks, c. 1600*.

Fig. 40. Sølvkrucifiks, 1754, tidligere fæstnet til messehagel nr. 1, antagelig skænket af Ida Marie Borberg (s. 2382). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Silver crucifix, 1754, formerly attached to chasuble no. 1, probably donated by Ida Marie Borberg*.

af mørk rødviollet fløjel med kors og besætning af guldguloner. På ryggen har været monteret et støbt *krucifiks (fig. 40) af sølv, 30 cm højt, hvoraf Kristusfiguren måler 19,5 cm. Krucifikset hidrører fra †messehagel (jf. ndf.), formentlig skænket 1754, samtidig med et †alterklæde (s. 2373) af Ida Marie Borberg, enke efter Christen Ottesen Brasch og stedmor samt svigermor til Jens Henrik Brasch (s. 2393).⁵⁰ Krucifikset opbevares i præstegården. 2-5). Fire hagler, nyere, af mønstervævet silke i de respektive liturgiske farver (rød, hvid, grøn og violet) med brede korsmønstrede borter i brogede farver, der danner gaffelkors både på ryg og forside. Fra St. Martin Vestment Ltd., Lutton, Spalding, Lincolnshire. 6) Nyere, af grønt lærred med guldbesætning, for-

met som en strålesol med roset, broderet i rødt, blå og guld, på ryggen og fire kors i lodrette baner på forsiden.

†*Messeklæder*. Som anført siden 1605 i kirke-regnskaberne blev kirkens beholdning af messeklæder årligt rengjort. 1614 fik præsten 1 mark til en ny messesærk.¹⁵ 1622 indkøbtes sort dwellik (dvs. lærred) til messehagelen. 1652 købtes 14 alen lærred til en ny messeskjorte.¹⁵ O. 1654 er nævnt en rød fløjlsmessehagel med 'guld lavet til kors bagpå'.³³ 1682 anskaffedes 14 alen lærred til en messeskjorte og til forbedring af alterklædet. Ved samme lejlighed afhændedes den gamle skjorte.³³ 1766 omtales to messehagler, en gammel og en ny. Den nye er formentlig identisk med en hagel af rødt fløj, smykket med et sølvkrucifiks og formentlig samtidig med et †alterklæde (s. 2373) fra 1754, alt skænket af Ida Marie Borberg, jf. ovf. Hagelen anvendtes særligt på de store højtidstidage.³⁴ 1766/67 modtog kirken yderligere en 'meget smuk' messehagel af grønt fløj.¹⁶ O. 1862 havde kirken en hagel af rødt fløj med et 'ægte' sølvkors på ryggen (det ovennævnte) og et kors af guldgalon foran, den ovenfor omtalte fra 1754(?) eller en ny hagel med genanvendelse af dennes krucifiksdekoration. 1890 anbefalede anskaffelsen af en ny messehagel 'af bedste silkefløj' (antagelig den ovennævnte, nr. 1) med tilhørende messeskjorte af lærred.¹²

Alterskranke (jf. fig. 24), 1975, udført efter tegning af Leopold Teschl 1973. Den enkle tresidede skranke har retkantede balustre og enkel håndliste og knæfald. Lysegrå staffering med læderbetræk af lys oksehud på knælepuderne. (†)*Alterskranke* (jf. fig. 41), antagelig o. 1880, udført som en halvcirkel med konkave sider og spinkle balustre ('Lemvigmodellen', jf. s. 369). Skranken, der afmonteredes i forbindelse med hovedrestaurationen 1973-75 og siden er henlagt på loftet, er stafferet i okkerfarvet, gulligt, rødt og brunt. Skranken foresloges 1909 malet 'i smag med altertavlen'; atter nystafferet o. 1919 sammen med de øvrige inventargenstande.¹² †*Alterskranke*. Nævnt o. 1862 som en 'trærække', anbragt tværs over koret i en afstand af ca. 2 alen (ca. 1,25 m) fra alterbordet og opdelt i tre fag, hvoraf det tredje var oplukkeligt. Tre læderpuder lå på knæfaldet. †*Knæleskammel*, nævnt o. 1862 som betrukket med rødt klæde svarende til alterklædet og placeret på en lille forhøjning foran alteret. 1863 og atter 1900 anbefalede beklædningen fornyet i rødt silkefløj.¹²

†*Læsepult* til benyttelse af kirkesangeren (dvs. degnen) fandtes o. 1862 i koret.¹²

Døbefont (fig. 42-43)), romansk, dog med sekundær underdel af kumme og fod; af finkornet rødlig (kumme) og grålig granit (fod). 83 cm, tværmål af kummen 62 cm. Over det nedre oprindelige profilled er den lave udadbugende

Fig. 41. (†)Alterskranke, o. 1880, deponeret på kirkeloftet (s. 2383). Foto Arnold Mikelsen 2014. – (†)Altar rail, c. 1880, stored in church loft.

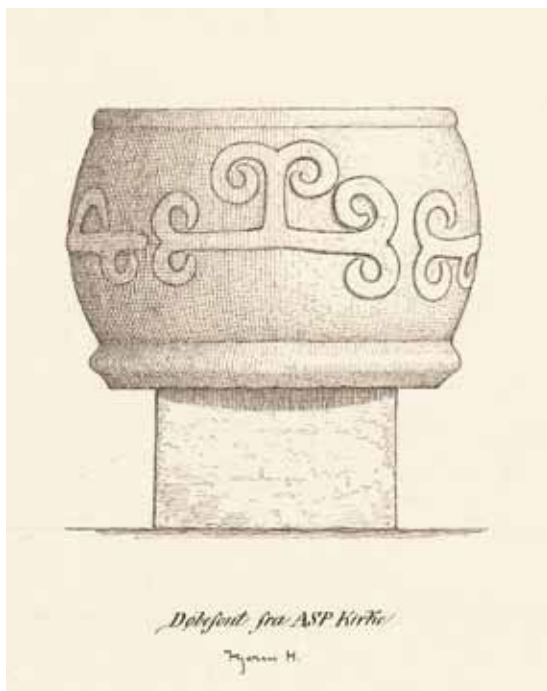

Fig. 42. Døbefont, romansk, vist med ældre $\dagger$ fod (s. 2383). Tegning af J. B. Løffler 1880. – *Font, Romanesque, with older $\dagger$ base.*

kumme smykket med fire reliefornamenter, formet som trearmede liljelignende dekorationer med volutoprullede arme. Udsmykningen finder ingen direkte paralleller blandt områdets fonte, hvor ellers kummerne i Vejrum (s. 2227) og Sahl (Ginding Hrd.) viser eksempler på mere naturalistisk udhuggede liljeornamenter.⁵¹ Et sekundært led, fæstnet med cement, supplerer kummens nedre parti og danner med et rundt skaft med afsluttende vulst overgang til den ligeledes sekundære fod fra 1919. Denne har form som en omvendt terningkapitel med ligearmede reliefkors i de skjoldformede felter.

Døbefonten var o. 1862 placeret ved nordsiden i korsdøren, dvs. triumfbuen.¹² 1880 afrensedes fonten for oliemaling, formentlig sekundær stenkulør.¹² Den var på dette tidspunkt placeret på en enkel stenblok, der udgjorde foden (fig. 42). I forbindelse med restaureringen 1919 afregnede Niels Kærgaard og Niels Nørby for fontens nye underdel.⁵² Siden hovedrestaureringen 1973–75 placeret i skibets nordøstre hjørne vest for kortrappen.

$\dagger$ Fontelåget, anskaffet 1642 og antagelig udført af samme Holstebromester, der leverede $\dagger$ altertavle nr. 2 (s.d.).¹⁵ 1653 bemaledes fonten med 'desbe-hørig', dvs. sit tilbehør og her vel i første række fontelåget, af Lauritz Maler fra Viborg (jf. $\dagger$ altertavle nr. 2 og prædikestol).¹⁵ Låget, antagelig det samme, er senest omtalt 1768.³⁴

Dåbsfad (fig. 44), O. 1550, antagelig fra Nürnberg. Fadet, der måler 50,5 cm i tværmål, har i bunden et relief af Syndefaldet med Adam og Eva stående ved Kundskabens Træ, hvorom slangen snor sig. Herom et skriftbånd med minuskler og en bort af liljeornamenter, begge dog næsten udviskede.⁵³ Fanen har en dobbeltbort med indgraverede blade og rosetter. Fadet tilhører en type, der med forskellige variationer i ornamentikken er hyppigt anvendt (jf. bl.a. Handbjerg Kirke, s. 1977). På fanens underside er indgraveret ejernavn i skriveskrift.

Dåbskande (fig. 45), 1959, 28 cm høj. Det pæreformede korpus står på en lav, profileret fod. Låget er fæstnet til hanken med et opstående led, der afsluttes i en halv muslingeskal. På det øvre fodled er med fordybede versaler anført: »Fra unge hjem 1959«.

Fig. 43. Døbefont, romansk med nyere fod (s. 2383). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Font, Romanesque, with secondary base.*

Fig. 44–45. 44. Dåbsfad, 1500-tallet (s. 2384). 45. Dåbskande, 1959, skænket af 'De unge hjem' (s. 2384). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – 44. Baptismal dish, 1500s. 45. Baptismal jug, 1959, donated by 'De unge hjem'.

Prædikestol (fig. 46), antagelig 1600-tallets første del, omfattende oprindelig kurv og himmel og nyere opgang.

Den enkle kurv udgør fire sider af en polygon; heraf danner de tre sider en fremspringende karnap, mens det, næppe synlige, fjerde fag vender ind mod sydvæggen. Storfagene, der flankeres af glatte, påfaldende enkle søjler af toskansk orden, indrammes af tandsnit og en smal profilliste (jf. altertavle og prædikestol i Navr Kirke, s. 2420, 2429). Postament og frise har profilfelter mellem glatte fremspring. På fremspringene er primitivt skårne kerubhoveder, der har mindelser om den lokale, såkaldte 'Vandfuldmester', Kristen Spends repertoire, men også kan være yngre tilføjelser. Sekundære hængestykker med riflet kantbort og forenklede udskårne dekorationer er antagelig samtidige med himlens tilsvarende led. Stolen hviler på bærebjælker, indmuret i sydvæggen. *Opgangen* med tilhørende gelænder, fæstnet til triumfvæggen, stammer antagelig fra hovedrestaureringen 1973–75, da stolen drejedes, således at den eksisterende fyldning kom frem i lyset.⁵⁴

På kirkens loft opbevares dele af en ældre, men næppe heller oprindelig (†)opgang med to rækker af profilfyldinger. Tilhørende †mægler, jf. fig. 27–28, med løglignende topprydelse.

Lydhimlen udgør seks sider af en polygon. Frisen har glatte fremspring med forenklede bladornamenter som topprydelser mellem trekantgavle. Hængestykket, der som anført ovf. formentlig er samtidig med kurvens dekoration og sekundært tilføjet, udgøres af stiliserede dobbeltkvaster mellem buetunger, ligeledes smykket med plisseret bort. I en strålekrans under himlen er ophængt en Helligåndsdue.

Staffering. Prædikestolen og den tilhørende himmel er dækket af en ensartet bemaling i hvidt, lys beige og lysegråt med enkelte accenter af forgyldning. Himlens underside er teglrød. Det (†)opgangspanel har gulligbrun staffering med mørkebrune panelfelter og røde profillister. †*Staffering.* Som påvist i forbindelse med hovedrestaureringen 1973–75 afdækkedes fire farvelag (*Mogens Larsen 1973*). Ældst heraf (betegnet D) og vel identisk med Lauritz Malers staffering (jf. ndf.)

Fig. 46. Prædikestol, antagelig 1600-tallets første del (s. 2385). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Pulpit, probably first part of 1600s.*

var en udsmykning i storfagene med *†evangelistmalerier*, hvoraf Mattæus tidligere anedes på det ikke synlige sydfag; frise og postamentfelterne stod i sort, muligvis med indskrifter, der dog ikke påvistes, mens rammeværket var brunt med detaljer i rødt, grønt, hvidt og sort. Lydhimlens ældste

farvelag var ligeledes brunt, men dog af en anden tone. En yngre lyseblå staffering (C) fandtes på rammeværket med brunviolet bemaling af storfelter og indfatninger, kontrasteret med cinnoberrødt, hvidt og lysegrønt på profillister. Lydhimlen var ligeledes lyseblå med hvide hængeplader

og grønne detaljer. Denne staffering kan muligvis hidrøre fra 1800-tallets begyndelse, jf. ndf. Derover registreredes en egetræsådring (B), svarende til altertavlens ældste bemaling, ledsaget af spredt forgyldning, måske hidrørende fra en staffering o. 1880, jf. ndf., og endelig som det yngste (A), der vel hidrørte fra kirkens restaurering 1919–22, en gyldenbrun farve på storfelterne, indrammet af grå og gyldne profileret, med spredte røde og grønne sølvlasurer, cinnober, brunt og grønt samt forgyldning. En tilsvarende farveholdning var på lydhimlen og ses endnu på (†)opgangspanelet.

Prædikestolen er tidligst nævnt 1638, da et vindue ved denne, vel sydvæggens østligste åbning (jf. s. 2367), blev forstørret.¹⁵ 1653 bemaledes prædikestolen med tilhørende himmel af Lauritz Maler fra Viborg (jf. †altertavle, †fontelåg).¹⁵ 1678 indlagdes to bjælker under stolen.³³ 1768 nævntes stolens ornament, der bestod af 'maling og billedhuggerværk'.³⁴ 1806 beordredes stolen repareret, da foden 'giver et slet udseende', og ankeret endvidere var for svagt til at holde den.³¹ Endnu 1810 var den nødvendige reparation dog ikke gennemført, og det følgende år registreredes desuden, at det regnede både på prædikestol og alter fra de utætte vinduer (s. 2365).¹⁷ O. 1862 var placeringen i det sydøstlige hjørne med egen fast trappe fra kirkegulvet og et fast holdetræ (dvs. rækværk). Stolen (vel håndlisten) var beklædt med rødt tklæde, kantet med guldgalonier og rummede desuden en lille ttrælæsestol (dvs. bogpult). Beklædningen anbefalede fornyet 1863 med rødt silkefløj.¹² 1880 og atter 1919 nystafferedes prædikestolen sammen med kirkens øvrige træværk.¹² I forbindelse med kirkens seneste hovedrestaurering nymaledes prædikestolen i lyse farver i harmoni med det ændrede alterparti.

Prædikestolen er placeret ud for den sydlige niche i triumfvæggen, men har antagelig oprindeligt stået i en vis afstand fra skibets sydvæg at dømme efter den oprindelige figurbemaling af kurvens sydvendte fag.

†*Prædikestol*. Som anført s. 2373 udførtes 1614 et alterbordspanel med genanvendelse af gammelt træ 'af en tavle og prædikestol', dvs. bl.a. materiale fra en ældre, formentlig middelalderlig, tprædikestol.¹⁵

Stolestader (jf. fig. 24), 1919, omfattende 17 sæder i syd og 14 sæder i nord. De to forreste stader i hver side har bevaret gavle og en låge fra (†)herkabsstole fra 1656 (jf. ndf.). Af disse markerer de sydlige kirkesangerens eller degnens stol. Gavlene er glatte og kronet af cirkulære topstykker, flankeret af lavere, retkantede opstandere. Topstykkerne har varierende udsmykning med rosetter og cirkelkors (jf. de lidt ældre stole i Navr Kirke, s. 2431). Staffering i gråbrunt, beige, lysviolet og lysegråt. Stolene fremstod tidligere mørkbejdsede og ferniserede (*Mogens Larsen 1973*), jf. også fig. 28. Fire gavle er deponeret på kirkeloftet.

†*Stolestader*. Tidligst nævnt 1605, da en tømrer betales en dagløn for at forfærdige stole og skamler. 1614 reparerades stolene, heriblandt skamlerne i koret, 'som slet var øde og borte'; desuden betales for 'ballinger', dvs. lægter, til nye stole og for 'holdtræ', dvs. rækværk (eller låger(?)) til ældre stader. Endvidere reparerades en stol 'inden kirkedøren'. 1619 udførtes yderligere tre skamler, mens en gammel stol blev kasseret og jern herfra anvendt til andet brug.¹⁵ Yderligere reparationer af 'skamlerne' er nævnt 1626 og 1631; sidstnævnte år udførtes otte nye stole, der yderligere 1633 suppleredes med seks nye mandsstole. Materialerne hertil hentades i Lemvig.¹⁵ 1650 udførte Bertel Snedker i Holstebro 12 nye panelstole med tilhørende knapper.¹⁵ 1656 leverede formentlig den samme 'billedsnedker' 30 opstandere med knapper til alle mandsstole (jf. også (†)herkabsstol). Mesteren fik 14 rdlr. til kost i 28 dage samt for løn til en medhjælpende 'pligtskarl' i 24 dage.³³ 1768 fandtes 17 mands- og kvindestole, hver med plads til fem personer.³⁴ Umiddelbart forinden, 1765, betegnedes de dog som brøstfældige og havde behov for reparation,¹⁶ men meldtes 1769 'overalt fornyet'.¹⁶ 1856/61 anbefalede mands- og siden kvindestolene ombygget og forsynet med bagklædning med indlagte fyldinger.⁵⁵ Ved samme lejlighed kan være tilføjet gavle med trekantede topstykker, jf. fig. 27. O. 1862 fandtes 17 åbne stolestader både på mands- og kvindesiden. De førstnævnte – og vel også de sidste – betegnedes som nye.¹² Staderne anbefalede 1863 nystafferet med lys oliefarve.¹² 1880 blev gavlene ('opstanderne') nymalet sammen med kirkens

øvrige træværk, og 1888 istandsattes de fire nederste mandsstole.¹²

Præstestol. En enkel, nyere armstol med lysegrå bemaling og mørkegråt polstret sæde er placeret i korets sydøsthjørne.

†*Skrifte- og degnestole.* Omtalt o. 1862 og karakteriseret som to firkantede, lukkede stole af fyrretræ, anbragt hhv. i nord- og sydsiden af alteret.¹² I forbindelse med altertavlens fornyelse og alterbordets fremrykning i koret 1865-66 placeredes præstens stol bag alteret, mens degnen fik sæde ved den søndre korpille (triumfvæggens sydvinge), idet de førstnævnte stole antagelig blev sløjfet ved samme lejlighed.¹² Ved indretningen af degnestolen indgik de ndf. nævnte (†)herskabsstole.

(†)*Herskabsstole* (fig. 47-48), 1656, jf. reliefskåret årstal og kirkens regnskaber.³³ Som reminiscenser af to herskabsstole, placeret østligst i skibet mod syd og nord, er bevaret fire gavle med en tilhørende låge. Gavlene og lågen har udsmykning af attiske slyngbånd og beslagværksornamentik, hvori indgår rosetter, både mindre hvirvelrosetter og større 11-bladede blomster. Topstykkerne er

foroven beskårne for at harmonere med †stolestadernes trekantede topgavle. På de sydlige gavle er med reliefversaler anført: »Anno 1656«. Enkeltdele er stafferet i grågrønt og gråbrunt med beige bundfarve. En af gavlene var tidligere deponeret på kirkeloftet (*Mogens Larsen 1973*), men er nu atter monteret i kirken.

Stolens tilblivelse er som nævnt omtalt 1656. D.å. udførtes to nye lukkede stole af 'billedsnedkeren', vel Bertel Snedker i Holstebro, der forinden, 1650, blev betalt for 12 nye stole (jf. s. 2387).¹⁵

En (†)bænk med enkelt ryglæn er deponeret på kirkeloftet. Rødbrun staffering. †*Bænke eller skamler.* To skamler i våbenhuset er nævnt o. 1862.¹²

Pengebeholdere. To identiske, moderne bøsser af messing, cirkulære med reliefskors og pengetragt foroven, er placeret i hver side af den bageste stolerække. †*Pengebøsse*, af blik, placeret o. 1862 ved mandsstolen lige for indgangen til kirken.¹²

Dørfloje. 1-3) 1919. Fyldingsdør, dobbeltfløjet og gråmalet. Mellem tårnrum og skib. Tilsvarende døre, blot enkeltfløjede, mellem tårnrum og præsteværelse samt mellem orgelrum og trappe i tårnets 2. stokværk. 4-6) 1973. Dobbeltfløjet fyl-

Fig. 47-48. Gavle og låge fra (†)herskabsstol, 1656 (s. 2388). Foto Arnold Mikkelsen 2014. 47. Syd. 48. Nord. – End and door from (†)family pew, 1656. 47. South. 48. North.

dingsdør, lakeret eg (arkitekt, kgl. bygningsinspektør Leopold Teschl, Frederikshavn). Indgangsdør til tårnrum. Tilsvarende fløj som indgangsdør i det gamle våbenhus, fladbuet. Endvidere en dobbeltfløjet fyldingsdør svarende til de to ovenfor nævnte, gråmalet. Mellem det gamle våbenhus og skibet. †*Dørfloje*. 1617 betalte for tømmer til

en ny tårndør, og 1637 blev jern fra en 'gammel' kirkedør genbrugt i 'porten'.¹⁵ En ny, jernbunden dørfloj bestående af tre styk fire alen lange egeplanker samt jern til beslag, hængsler, kroge samt 'hvad dertil hørte' blev indsat 1647.¹⁵ 1862 var en egetræsfloj i våbenhuset og en dobbeltfløjet fyrretræsdør mellem våbenhus og skib.

Fig. 49. Indre mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2014. – *Interior looking west.*

Fig. 50. †Orgel, 1941, opsat på tårnrumpulpitur (s. 2350). Foto Annelise Olesen 1973 i Den Danske Orgelregistrant. – †Organ, 1941, set up on tower gallery.

Pulpitur (jf. fig. 49), opsat i tårnrummet i forbindelse med anskaffelsen af †orgel i 1941.

Orgel (jf. fig. 49), 1975, med syv stemmer, ét manual og pedal, bygget af Th. Frobenius & Sønner, Kgs. Lyngby, med genanvendelse af pibemateriale fra kirkens tidligere †orgel. Disposition: Manual: Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Rørfløjte 4', Spidsfløjte 2', Mixtur III. Pedal: Subbas 16'. Koppel M-P.⁵⁶ Facaden, der er tegnet af Leopold Teschl i samarbejde med orgelbyggeriet, er bemalet i grønne og grå nuancer. På pulpitur i tårnrummet.

Et 'orgel', antagelig et †harmonium, omtales 1917.⁵⁷

†*Orgel* (fig. 50), 1941, med fem stemmer, bygget af Th. Frobenius & Co. Disposition: Quintatøn 16', Principal 8', Gedakt 8', Spidsfløjte 4', Mixtur IV; svelle. Koppel M 4'-M. Pneumatisk aktion, keglevindlade. En del af pibematerialet er

genanvendt i kirkens nuværende orgel. Facaden bestod af attrappiber af sølvbronzeret zink. På tårnrumpulpituret, med spillebord i orgelhusets søndre gavl.⁵⁸

Salmenummertavler (jf. fig. 24). 1-4). De enkle tavler, der formentlig stammer fra hovedrestaureringen 1919, har rammer med cirkelkorsdekorationer, nøje svarende til stolegavlne. Gråmalede med sortfarvning af bagklædning; hængetal af messing. En ekstra tavle anbefalede anskaffet 1952.¹²

†*Hatteknager*. Registreret o. 1862 på sydvæggen ved mandsstolene.¹²

Lysekroner (jf. fig. 24), 1919. I skibet er ophængt to identiske kroner, hver med 2×8 arme og foroven pryddarm, balusterskaft og forneden glat hængeskugle med profileret knop. På den vestligste er med antikva indgraveret: »Skænket til Asp Kirke Julen 1919«. Elektricitet installeret 1941.

†*Lysekroner*. 1766 omtales en messinglysekron med seks lys, ophængt 'lidt neden for korsdøren', dvs. i skibets østende.³⁴ En lysekron med fire lys fandtes i skibet.¹²

Lampetter (jf. fig. 49), 1973-75, af messing. 11 trearmede lampetter af den såkaldte Bakkegårds-lampetype fra Fog & Mørup er ophængt på korets sydvæg samt på skibets nord- og sydvæg.

Lysglobus (jf. fig. 24), moderne, af sortmalet jern, er placeret i korets nordøsthjørne; den korsprykkede globus er beregnet til 27 fyrfadsllys samt et større lys i midten.

†*Ligbåre*. Omtalt o. 1654³³ og o. 1862, dog næppe den samme.¹² O. 1862 nævnes desuden en †*jordpåkastelsesskovl*.¹²

Klokker. Kirken har to klokker, der begge er ophængt 1988 i slyngebomme i klokkestol af fyr. Automatisk ringeanlæg installeret 2012. 1) (Fig. 51), 1766, støbt af Caspar König i Viborg. Tværmål 64 cm. Bladbort om halsen og profilering ved overgangen mellem legeme og slagring. På selve legemet er indskrift med reliefversaler: »C: König me fecit/ Wiburgi 1766«. Under indskriften er en prydfriese med akantusblade og palmetter oven over en klokke samt en række sollignende ornamenter; nederst en ottetakket stjerne. Placeret nordligst i klokkestolen. Klokken var omstøbt af †klokke. Klokken var o. 1862 ophængt i tårnets

Fig. 51-52. Klokker. 51. Nr. 1, 1766, støbt af Caspar König, Viborg (s. 2390). 52. Nr. 2, 1988, støbt af det franske firma, Paccard (s. 2391). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – Bells. 51. No. 1, 1766, cast by Caspar König, Viborg. 52. No. 2, 1988, cast by the French firm of Paccard.

vestside ('vestre endemur') og var beregnet til at betjene udvendig fra. En omhængning foresloges i tidsrummet 1911/14.¹² 1975 istandsattes klokkearmatur og knebel af firmaet Thubalka, Vejle.

2) (Fig. 52), 1988, støbt af det franske klokkestøberfirma Pierre Paccard; 90 cm i tværmål. Øverst og nederst på legemet er prydbort med vinranke og drueklaser. Foroven og forneden er indskrifter i reliefversaler: »I året 1988 støbtes jeg til Asp Kirke af det franske støberi Paccard« og »Til din pris Herre lad mig lyde/ og mange til dit hus indbyde«. Ophængt sydligst i klokkestolen.

†Klokke. Tidligst nævnt 1607 i forbindelse med reparation af klokkestrengen. 1617-19 og 1621-24 gennemførtes flere istandsættelser ved klokken, der 1619 bl.a. transporteredes til klokkestøberen og blev siden hejset op igen. Kun to år efter synes den dog atter at være faldet ned,

og udgifter til genophængningen nævnes på ny 1624. Som led i istandsættelsen fik klokken en ny stålmarne (ring) til at hænge kneblen i. I forbindelse med store reparationsarbejder ved tårnet 1639 blev klokken nok engang nedtaget og op-hængt forstærket.¹⁵ 1667 var den dog atter faldet ned, og de afslåede 'ører' blev repareret.³³ 1765 betegnedes klokken som ubrugelig 'formedelst et hul i overdelen', og den kunne kun høres på kort afstand.¹⁶ Umiddelbart herefter, 1766, sendtes den til Viborg for at blive omstøbt (jf. klokke nr. 1).¹⁶ †Klokkestol. 1611 betaltes for træ til at 'forfærdige klokken', dvs. klokkestolen, med. Denne repareredes yderligere 1614 samt 1618-19 og 1633.¹⁵ I forbindelse med sidstnævnte istandsættelse, der også omfattede jernbeslag på klokke-dybelen, hentedes to tømrere i Bækmark; disse fragtedes siden videre til Holstebro.¹⁵

Fig. 53. Gravsten, o. 1760, over Jens Henrik Brasch (†1760) og hans to hustruer, Bodil Kirstine Pedersdatter Lyngbye (†1734) og Anna Margrethe Andreasdatter Grøn (†1794) (s. 2393). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – Tombstone, c. 1760, of Jens Henrik Brasch (†1760) and his two wives, Bodil Kirstine Pedersdatter Lyngbye (†1734) and Anna Margrethe Andreasdatter Grøn (†1794)

Fig. 54. Begravelsesskjolde. Øverst tv. og th. ses skjolde for Martin Korsgaard, 1912 og Mette Korsgaard, 1917; forneden tv. og th. ses skjolde for Krestine Pedersdatter Præstegaard, 1891, og Anders Madsen Borg, 1915 (s. 2394). Foto Arnold Mikkelsen 2014. – Commemorative shields. Top left and right, shields for Martin Korsgaard, 1912 and Mette Korsgaard, 1917; bottom left and right, shields for Krestine Pedersdatter Præstegaard, 1891, and Anders Madsen Borg, 1915.

GRAVMINDER

Gravsten (fig. 53), o. 1760, over Jens Henric (Henrik) Brasch, *17. marts 1707 på Gravballegård (Svostrup Sogn, Hids Hrd., Viborg Amt), †5. april 1760 i sit 54. år på Lindtorp. En rosende karakteristik betegner ham på følgende måde:⁵⁹

»Hand var mod sine Bønder en mageløs Herremand
Mod de Fattige i Asp sogn en gafmild Christenmand.
Imod Venner og Naboer en troefast dannemand
Og Imod Sine Hustruer en Kiærlig ægtemand«.

Endvidere over hans to hustruer, først Bodel (Bodil) Kirstine (Pedersdatter) Lyngbye (1710–34), der »Efter et Kort ægteskab af nogle og 40 Ugger/Indgik i den glade ævighed Efterladende sig en

Datter«, og dernæst hustruen fra andet ægteskab, Anna Magrethe (Andreasdatter) Grøn (1716–94), der blev efterladt som enke efter 23 års kærligt ægteskab, idet det dog ikke behagede Gud at »Vel-signe Ham med nogen Livs Arving«.

Af kalksten, 207×143 cm. Omkring det uregelmæssigt formede skriftfelt med tekst i fordybet kursiv og indramning af volutbøjler ses foroven den tronende Kristus, vist som den opstandne Frelser med korsfane og ved venstre side en firkantet kasse (kisten(?)); forneden ses forkrænkelighedssymbolerne timeglas og kranium. I de to øverste hjørner er kerubhoveder med udbredte vinger. Derunder og i de to nederste hjørner evangelistmedaljoner, hhv. med Mattæus

og Markus (foroven tv. og th.) over Lukas og Johannes.

1885 foresloges ligstenen, der i dag befinder sig på korets nordmur, flyttet fra koret og indsat i kirkens vestmur.¹² Ændringen synes dog ikke gennemført.

Murede begravelser. 1605 opfyldtes to grave i kirken, mens der betaltes for sten til at lægge graven med (en af de førnævnte eller en tredje?).¹⁵

Begravelses- eller lyseskjolde (fig. 54). På kirkens loft ligger seks skjolde af blik af forskellig form og med indskrifter i skriveskrift eller antikva samt hvid tekst på sort bund eller omvendt. Skjoldene måler mellem ca. 31 og 35 cm i højden. For parallel til disse, der normalt opsættes parvis på alterstagerne i forbindelse med de pågældende personers bisættelser, jf. bl.a. Nørre Nisum (s. 697), Tørring (s. 697), Resen (s. 1171) og Humlum (s. 1212). På de fire tydbare skjolde ses omtalt følgende: 1) 1891, Krestine Pedersdatter Præstegaard, *18. juni 1810, †12. april 1891. 2) 1912, Martin (Peder M. V. N.) Korsgaard, *28. marts 1845 i Oxenbold (Oksenbøl, Vestervig Sogn, Refs Hrd., Tisted Amt), †29. sept. 1912 i Lergrav i Asp. 3) 1915, Anders Madsen Borg, *19. nov. 1834 i Lergrav i Asp, †21. juni 1915 på Borg i Asp. 4) 1917, Mette Korsgaard, *23. juni 1842 i Meldgaard i Aulum, †29. aug. 1917 i Asp Kirkeby.

En *†mindekrans*, dannet af ståltråd og perler, var før 1919 ophængt ved den nordre niche i triumfvæggen (jf. fig. 27, se også *DK Århus* 4794).

Kirkegårdsmonumenter. På kirkegårdens lapidarium sydøst for selve kirken er opstillet fire støbejernskors (jf. fig. 55). Heraf tilhører det ene gruppen af liljekors (nr. 3), mens de tre øvrige er rundbuede kløverbladskors (nr. 1-2, 4); disse er dog udaterede; dødsår for de pågældende individer og dermed den anslåede datering er her anført efter Kirkebogen.⁶⁰ Herudover er i Faye, *Støbejernskors* (1988) registreret otte daterede kors, der ikke længere ses, jf. ndf. 1) (Jf. fig. 55), o. 1864, over Peter Jørgensen Bjerkild (Birkild, †22. juni 1864), 85 cm højt. Indskrift med reliefantikva. Kløverbladskors med afrundet kant.⁶¹ 2) (Jf. fig. 55), o. 1864, over Zidsel (Sidsel) Poulsen Linde (†26. sept. 1864), 85 cm højt. Indskrift med reliefantikva. Kløverbladskors med afrundet kant.⁶¹ 3) (Jf. fig. 55), o.

1877, over Peder Bastrup, *10. febr. 1848, †25. juli 1877, højde 85 cm. Indskrift med reliefantikva. Liljeformede afslutninger på de tre korsender. Udsmykninger med stjerner og kornneg samt på bagsiden med håndtryk.⁶² 4) (Jf. fig. 55), o. 1881, over Ane Marie Jensen (†22. dec. 1881), 85 cm højt. Indskrift med reliefantikva. Kløverbladskors med afrundet kant.⁶¹ *†Støbejernskors.* Otte kors af forskellig udformning fra tidsrummet 1868-1903 er registreret 1988 på kirkegården, dog uden angivelse af den afdødes navn. 1) O. 1868, af kløverbladstypen med indskriftplade.⁶³ 2) O. 1868, af kløverbladstypen med afrundet kant.⁶¹ 3) O. 1871, af kløverbladstypen med afrundet kant.⁶¹ 4) O. 1871, af typen 'puttikors'.⁶⁴ 5) O. 1880, af kløverbladstypen med afrundet kant.⁶¹ 6) O. 1882, af typen 'gennembrudt kors'.⁶⁵ 7) O. 1885, af kløverbladstypen med afrundet kant.⁶¹ 8) O. 1903, af kløverbladstypen med afrundet kant.⁶¹

Fig. 55. Støbejernskors nr. 1-4, o. 1864-81, opstillet på kirkegårdens sydøstre del (s. 2394). Forrest ses kors nr. 1, o. 1864, for Peder Jørgensen Birkild (s. 2394). Foto Arnold Mikkelsen 2016. – *Wrought-iron crosses, in front no. 1, c. 1864.*

Fig. 56. Luftfotografi af kirken set fra syd. Foto Lis Helles Olesen 2015. – *Aerial photograph of the church seen from the south.*

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ringkøbing Amt i almindelighed henvises til s. 54 f., vedr. litteratur og forkortelser til s. 56 f. Endvidere er benyttet:

Arkivalier. *Kirkens arkiv.* Synsprotokol 1862 ff. (*Synsprot.*).

Struer Museum. Asp Menighedsrådsarkiv (A 1005, 1-6). Diverse sager.

LAVib. Landsbykirkernes regnskaber. Asp Kirkes regnskaber 1605-82 (C-KRB-20-21); *Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1698-99 (B 24-664), lyst 23. febr. 1699; *Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1793-99 (B 24-712), lyst 16. marts 1796.

NM. Håndskrifter. F. Uldall, *Om de danske Landsbykirker*, V, 1890, 315 (*Uldall 1890*). *Indberetninger.* J. B. Løffler 1880 (bygning, inventar og gravminder, *Løffler 1880*); Eigil Rothe 1907 (kalkmalerier, *Rothe 1907*); Mogens Larsen 1973 (det historiske inventar, *Mogens Larsen 1973*); Georg N. Kristiansen 1976 ((†)altermaleri, *Kristiansen 1976*); Birgit Als Hansen 1994 (arkæologisk undersøgelse på kirkegården, *Als Hansen 1994*); Bent Exner 2002 (alterkalk).

Tegninger. *NM.* J. B. Løffler 1880 (døbefont); L. Teschl 1969, 1973 (plan, snit, opstalter, inventar, kopier); Poul Hansen og Ib Lydholm 1987 (klokkestol). *Struer Museum.* H. Arentoft 1919 (plan, snit og opstalter,

kopi); A. Bugge & P. Riis Olesen 1941 (tårnpulpitur og orgel, kopi); S. Havsteen-Mikkelsen 1973 (skitse til glasmosaik).

Litteratur. Peder Christensen, *Ølby, Asp og Fousing Sogne. En historisk beretning om skole og hjem*, Struer 1959 (*Christensen 1959*).

Historisk indledning ved Mogens Kragtig Jensen og Birgitte Bøggild Johannsen, bygningsbeskrivelse og kalkmalerier ved Anders C. Christensen, glasmaleri, inventar og gravminder ved Birgitte Bøggild Johannsen, heraf dog orgler ved Ole Olesen. Oversættelser ved James Manley (engelsk). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedso. Redaktionen afsluttet 2016.

¹ Stednavnet 'Asp' indeholder en hentydning til trænavnet asp, i ældreomtaler anvendt i pluralisform eller parallelform til kollektivbetegnelsen for 'en bevoksning med asp', jf. *DaStedn* 196.

² *Oldemoder* 112.

³ *Repert* 2, nr. 4356 (uvis dag 1478), 4773 (uvis dag 1480), 7034-37 (uvisse dage 1491), 11694 (uvis dag 1510).

⁴ *DaMag* IV, 2, 1873, 45.

⁵ *Kronens Skøder* III, 268.

⁶ *LAVib. Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1698-99 (B 24-664), lyst 23. febr. 1699.

Fig. 57. Stenhuggermærke på skibets sydside (s. 2357). Foto Anders C. Christensen 2014. – *Stonecutter's mark on south side of nave.*

⁷ LAVib. *Ribe bispeark*. Indb. om beneficeret gods og kirkeejere 1794–1809 (C 4-697).

⁸ LAVib. *Viborg landstings skøde- og panteprot.* 1793–99 (B 24-712), lyst 16. marts 1796.

⁹ Jf. *Synsprot.* Med omtale af afleveringssyn 19. maj 1959. Se endvidere *Struer Museum. Asp Menighedsrådsark.* Diverse sager (A 1005, 4-1).

¹⁰ *KancBrevb* 20. febr. 1634.

¹¹ Tang Kristensen, *Danske Sagn*, III, 36 (nr. 180); August F. Schmidt, »Sagn og Tro knyttet til Stene«, *HaArb* 1929, 149.

¹² *Synsprot.*

¹³ 2016 ønskes denne beplantning fjernet, da rodnettet beskadiger digetsstensætning.

¹⁴ I kirkegårdens sydøstre hjørne er syddiget gennembrudt, men i 2016 endnu ikke aflukket, idet en projekteret udvidelse af faciliteterne behandles (jf. note 18).

¹⁵ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1605–53 (C-KRB-20).

¹⁶ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirkesyn 1696–1775 (C4-189).

¹⁷ LAVib. *Ribe bispeark*. Kirke- og præstegårdssyn 1805–06 (C4-707).

¹⁸ 2015 er udarbejdet forslag til et nyt mandskabs- og konfirmandhus til brug for alle pastoratets kirker (Peter Villadsens Tegnestue, Vejen). Bygningens placering syd for det søndre kirkegårdsdige betinges af erhvervelsen af et mindre jordstykke i tilknytning til den eksisterende materialeplads.

¹⁹ Forud for udvidelsen foretoges en arkæologisk undersøgelse ved Birgit Als Hansen, Nationalmuseet, hvorved der dog ikke fremkom spor af ældre anlæg (Als Hansen 1994).

²⁰ *Struer Museum. Asp Menighedsrådsark. Forhandlingsprot.* (A1005-4, 6, 9).

²¹ Rothe 1907.

²² Lokale paralleller findes i Flynder og Vandborg (s. 884 og 1455); se også M. Mackeprang, *Jydske Granitportaler*, Kbh. 1948, 341 f; J. Vellev, »Ansigtter på kvadre – og lidt om skaktavlkvadre«, *Romanske Stenarbejder* 5, Højbjerg 2003, 91–100.

²³ Uldall 1890.

Fig. 58. Monolitoverligger over skibets norddør (s. 2357). Foto Anders C. Christensen 2016. – *Monolithic lintel above north door of nave.*

²⁴ Genetableringen skete formentlig i forbindelse med omsætningen af sydsidens kvadre 1893 (s. 2366).

²⁵ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1605-53 (C-KRB-20). Tilsyneladende var arbejdet ikke tilstrækkeligt veludført, idet en muremester seks år senere over én dag 'murede den søndre kirkedør til'.

²⁶ Rillen, der anes under bagmurens kalklag, er ikke registreret ved Rothes detaljerede undersøgelse (Rothe 1907).

²⁷ Ansigterne var kalkede ved Uldalls besigtigelse 1890, men stod blanke ved Rothes 1907-undersøgelse (Uldall 1890, Rothe 1907).

²⁸ Uldall 1890. Omsætningen kan være udført ved facadeomsætningerne 1893 eller 1897 (jf. s. 2366).

²⁹ Nichen var tilmuret 1890 (Uldall 1890).

³⁰ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1605-53 (C-KRB-20); LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1654-82 (C-KRB-21).

³¹ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1807-10 (C4-708).

³² Ordet 'hvælv' er nævnt en enkelt gang i den gamle regnskabsbog (1654), dog ikke i en specifik omtale af tårnet; LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1654-82 (C-KRB-21).

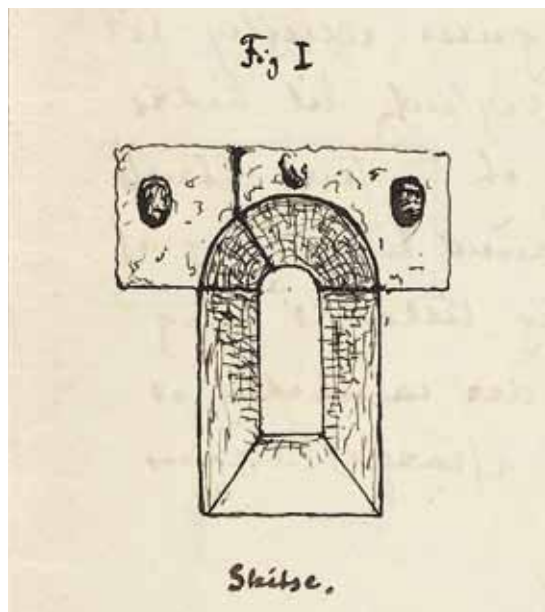

Fig. 60. Skibets nordvindue i det indre (s. 2357). Skitse E. Rothe 1907. – North window of nave, interior.

Fig. 59. Korets gavl set fra sydøst under omsætning 1978 (s. 2367). Foto i Struer Museum. – Gable of chancel seen from the south east during resetting.

³³ LAVib. *Landsbykirkernes rgsk.* Rgsk. 1654-82 (C-KRB-21).

³⁴ LAVib. *Ribe bispeark.* Præsteindb. til biskop J. Bloch 1766-69 (C 4-773).

³⁵ Struer Museum. *Asp Menighedsrådsarkiv, Forhandlingsprot.* 1915 var der 'store forskydninger' på skibets vestmur, og to år senere regulær nedstyrtningssfare; *Synsprot.*

³⁶ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1811-15 (C4-709).

³⁷ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirkesyn 1788-92 (C4-190).

³⁸ Den spidsbuede ramme (127×87 cm), der 2016 er henstillet i tårnets 3. stokværk, stammer formentlig fra korets tvindue.

³⁹ Projekt til nyt blytag er under udarbejdelse 2016, idet adskillige utætheder er observeret.

⁴⁰ Jf. også Knud J. Krogh, »Tag af bly«, *NMArb* 1976, 154-66.

⁴¹ Jf. redegørelse af kunstneren til en ledsagende skitse, dateret jan.-febr. 1973, i Struer Museum. *Asp Menighedsrådsark.* (A 1005, 4-8). I Mikael Wivel, *Sven Havsteen-Mikkelsen. Det kristne spor*, Lemvig 2004, 83 betegnes motivet dog *Dåb og Nadver*.

⁴² Wivel 2004 (note 41), 28, 83.

⁴³ *Korr. ark.*

⁴⁴ LAVib. *Provsteark.* Synsprot. 1812-35 (C 39H-1).

⁴⁵ For denne formodning, jf. dog Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler*, Odense 2010, 79.

⁴⁶ Jf. Plathe og Bruun 2010 (note 45), 79 for identifikationen med Mattæus. Mattæus er dog normalt vist

Fig. 61. Luftfotografi af kirken set fra sydvest. Ældre postkort i Struer Museum. –
Aerial photograph of the church seen from the south west.

skægget, ligesom anvendelsen af en messedragt synes sjældnen, jf. M. Lecher, »Matthäus«, i *Lexikon der christlichen Ikonographie*, W. Braunsfels (udg.), 7, Rom o.a. 1994, 589-90. Alternativer på gengivelse af skæggløse, diakonklædte helgener, kunne f.eks. være Skt. Laurentius eller Skt. Stefan.

⁴⁷ Struer Museum. *Asp Menighedsrådsark.* (A 1005, 2-2, 4-7).

⁴⁸ Som fremhævet af Aron Andersson, *Silberne Abendmahlsgeseräte in Schweden aus dem XIV. Jahrhundert*, Uppsala 1956, 64, note 3, ses rankedekorationen også på et engelsk eksempel, kalken fra Dolgelly (o. 1230-50).

⁴⁹ J. Braun, *Das christliche Altargerät in seinem Sinn und in seiner Entwicklung*, München 1932, 85, 147, 174, pl. 51, gengiver bl.a. alterkalken fra St. Walburgis, Eichstätt, fra o. 1300, med billeder af Kristus i korsglorie. Andersson 1956 (note 48) viser flere eksempler, bl.a. kalkene fra Resele (nr. 60, tvl. 34), Trosa (nr. 76, tvl. 35), Muskö (nr. 52, tvl. 38) og Björsäter (nr. 9, tvl. 42). Ingen af disse kombinerer den sammensatte ribbepnop med firpasformede bosser svarende til Aspkalken.

⁵⁰ Ida Marie Poulsdatter Borberg (Borbjerg) var i sit første ægteskab med Peder Jensen Lyngby mor til Bodil Kirstine Lyngby, g.m. Jens Henrik Brasch til Lindtorp, søn af Christen Ottosen Brasch, sognepræst i Holmsland (Ny- og Gammelsogn, Hind Hrd.) og Elisabeth Jensdatter Augsburg. Sognepræsten var 2° g.m. Ida Marie Borberg, jf. også Evald Tang Kristens, »Nogle Tillæg, særlig til Fuldstændiggjorelse og Rettelse af et og andet i min Bog, "Øen Holmsland og dens Klit", Viborg 1891«, *HaArb* 6, 1912, 130f.

⁵¹ Mackeprang, *Døbefonte* 167f. Aspfonten er i øvrigt slet ikke nævnt i dette værk.

⁵² Struer Museum. *Struer Museum. Asp Menighedsrådsark.* Diverse sager (A 1005, 4-3).

⁵³ I Jan A. Gadds omhyggelige undersøgelse af materialet, »Brass Basins and Bowls from a Single Nuremberg Workshop, Around 1500-1580«, *Journal of the Antique Metalware Society* 16, 2008, 2-21, er fadene med gengivelsen af Syndefaldet og den brede, ornamentsmykkede fane betegnet som version I, gruppe 1A.

⁵⁴ Struer Museum. *Struer Museum. Asp Menighedsrådsark.* Diverse sager (A 1005, 4-7).

⁵⁵ LAVib. *Ribe bispeark.* Kirke- og præstegårdssyn 1856-72 (40C-7).

⁵⁶ Meddelelse 1976 fra Th. Frobenius & Sønner.

⁵⁷ *Synsprot.* Iflg. meddelelse fra kirken til Den Danske Orgelregistrant 1973 havde kirken intet orgel før 1941.

⁵⁸ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁵⁹ I Struer Museum. *Asp Menighedsrådsark.* (1978-159-1) ses kopi af en fundats, skænket af Jens Henrik Brasch og Anne Margrethe Grøn, oprettet (eller fornyet) af ægtemanden, Balthasar Low, til et barnebarn af førstnævnte, Anne Margrete Biering, der 1778 overtog Lindtorp efter sin svigermor.

⁶⁰ Jf. www.sa.dk. Kirkebøger, Ringkøbing Amt, Asp Sogn. Kontraministerialbog 1857-80; 1881-91.

⁶¹ Jf. Faye, *Støbejernskors* 119, nr. 261.

⁶² Faye, *Støbejernskors* 86, nr. 140.

⁶³ Faye, *Støbejernskors* 131, nr. 301.

⁶⁴ Faye, *Støbejernskors* 95, nr. 173.

⁶⁵ Faye, *Støbejernskors* 132, nr. 308.

Fig. 62. Ydre set fra nord. Foto i Struer Museum før 1919. — *Exterior seen from the north.*

ASP CHURCH

The church lies on the north west slope at the highest point of the parish, and is surrounded to the east and north by the village, which arose and grew in the course of the last century. Before that time the church was isolated in the landscape (cf. fig. 3). The churchyard is enclosed by stone-lined earth walls and its extent may reflect the original conditions. All the entrances are from recent times; the oldest is the main door in the west whose masonry piers with stepped pyramids in their original form are presumably from the nineteenth century.

The building consists of a Romanesque chancel and nave, to which a porch was added on the north side in the Late Middle Ages. The tower is from 1919, while a presumably medieval tower was demolished in 1810. The oldest parts are built in finely dressed granite ashlar over slightly concave chamfering, while the back walls are of raw, plastered-over fieldstone. The ashlar are ordered in courses running straight through but according to the written sources have been reset several times. On a few building stones, stonecutters' marks are preserved in the form of rectangular fields, and on the south wall

of the nave and around the north window in the church interior there are also carved male heads (figs. 8-10, 12). Of the original doors in the nave the southern one is still preserved as an exterior niche. The casings, as in the majority of the region's Romanesque church doors, are built up of corner-carved ashlar upon which a large monolithic lintel rests (fig. 14). On the north side of the church two original round-arched windows are also preserved, one each in chancel and nave (figs. 11-13). In the flat-ceilinged interior, the church chancel and nave are separated by an ashlar-built chancel arch which was reset in 1890, when it had lost much of its original form. On the west chancel arch wall the Romanesque side-altar niches are preserved. The southern one was re-opened, however, in 1973, while the northern one still stands with an ashlar-built arch.

The original porch outside the south door of the nave, given its similarity to several other porches in the area, must presumably be dated to the third quarter of the 1400s. The building was built in large red medieval brick format over a foundation of granite, and as a special characteristic has the recessing typical of the

region above the entranceway as well as the wall niches in the interior.

A probably Late Medieval †tower at the western end of the church was demolished in 1810, as an acute risk of collapse had been pointed out repeatedly. In 1919 it was succeeded by the present tower, whose lower floor now functions as a porch.

†*Wall paintings.* In 1907, on the west side of the chancel arch wall and at the north window of the nave, the remains of wall-painted decorations from the Middle Ages and recent times were investigated. The oldest feature was probably the decorations of the window along the arch and in the spandrels, while a 'very large' figure was revealed above the northern side-altar niche. In 1766 the latter was replaced by Christian V's crowned monogram, underneath which was the numeral 16, and on the south side, also crowned, the letters C L R / A M, beneath which was the numeral 96.

Stained glass. In 1975 a stained glass window was installed in the apse with the subject *The Journey to Emmaus*, by Sven Havsteen-Mikkelsen (fig. 23).

Furnishings. The church's oldest item of furnishing is the Romanesque font basin (fig. 43), decorated with lily ornaments, which however have no direct parallels among the fonts of the area. From a †High Gothic chalice, c. 1300, comes the knob and the upper stem of the present chalice, which is joined to a Late Medieval foot and a recent (1883) cup (fig. 37). From the Late Middle Ages, c. 1500, finally, come seven *figures from the original †altarpiece (no. 1) (figs. 29–35).

The baptismal dish can probably be dated to around the mid-1500s while the altar candlesticks of the church are presumably from c. 1600 (figs. 44, 39). The simple pulpit (fig. 46) is from the first decades of the 1600s and is related in its figural decoration to works by Kristen Spend, but cannot be directly attributed to him. From the 1700s comes a *silver crucifix that probably originally graced a †chasuble, donated in 1754 by Ida Marie Borberg (fig. 40), while the bell (no. 1) is a work by Caspar König from 1766 (fig. 51). The 1800s and 1900s have particularly left their marks on the furnishings of the church. From an †altarpiece (no. 3) in Neo-Gothic style from 1865–66 comes the (†)altar painting with a Crucifixion which is still hanging in the church (fig. 36). In connection with the restoration of 1919–22 new pews and chandeliers were procured, while the latest major restoration in 1973–75 has left its traces in several acquisitions of furnishings (Communion table plate, Communion table crucifix, wafer box, altar jug, altar rail and organ) (figs. 24, 26, 38, 49). In addition, as early as 1959 the church was given a new baptismal jug, while the bell (no. 2) is from 1988, supplied by the French firm of Paccard (figs. 45, 52). The most recent acquisition, in 2008, is an antependium woven by Lene Abildgaard Knudsen, Lemvig, as an imitation of a granite masonry structure (fig. 25).

Sepulchral monuments. The oldest sepulchral monuments of the church comprise the tombstone (fig. 53), c. 1760, of Jens Henrik Brasch, as well as six later commemorative shields intended for setting up on the lights, and four wrought-iron crosses in the churchyard from the period c. 1864–81 (figs. 54–55).